

Základní parazitologická terminologie

Parazitismus jako ekologický pojem

- ▶ Reciproká interakce, výhoda pro parazita, poškození pro hostitele
- ▶ Velmi rozšířený biologický fenomén, vysoká diverzita cizopasníků, vysoká diverzita ekologických nik → velmi úspěšná životní strategie

Diverzita cizopasníků

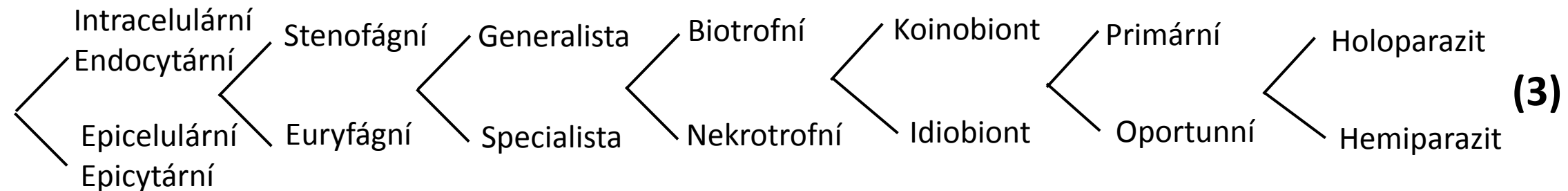
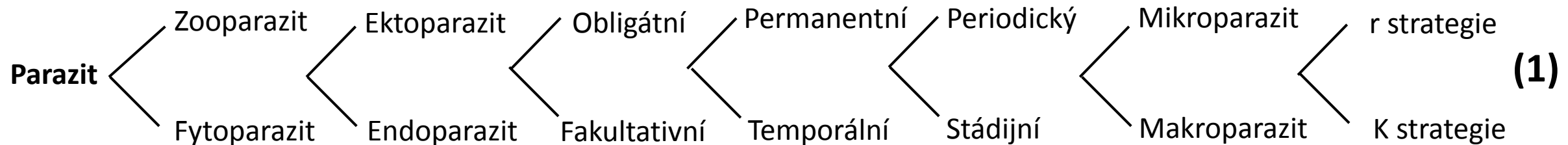
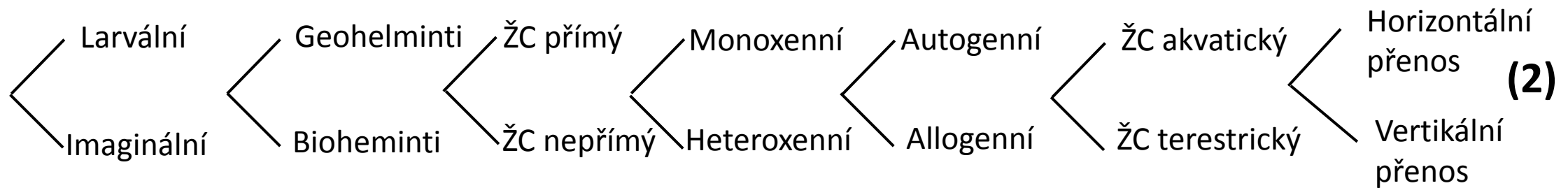
Systém: Parazit-Hostitel-Prostředí

- Můžeme parazity nějak členit ?
- Jak chápeme jejich vztahy k hostiteli ?
- Jaký je vztah parazitů k prostředí ?
- Jak rozumíme systému: Parazit-Hostitel-Prostředí ?

Základní parazitologické pojmy

Parazitologické „dichotomie“

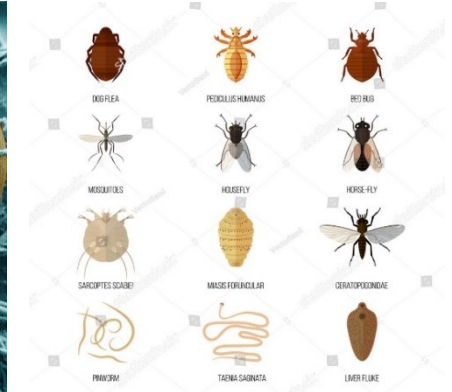
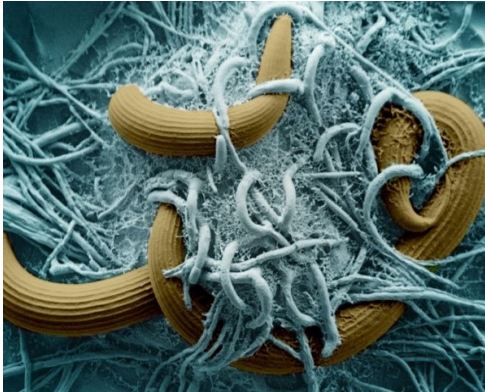
Základní pojmy: Parazitologické „dichotomie“

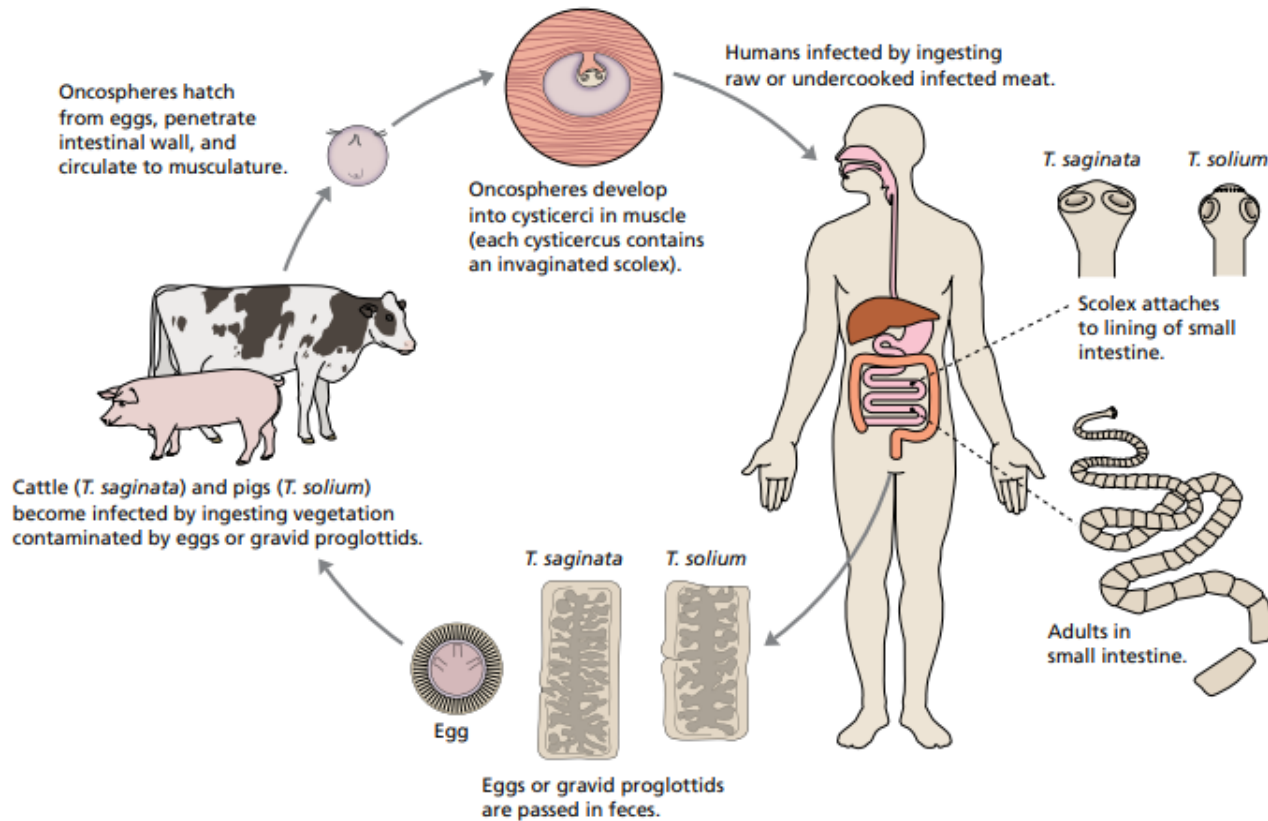
Podle hostitelů

Zooparaziti – paraziti živočichů a člověka

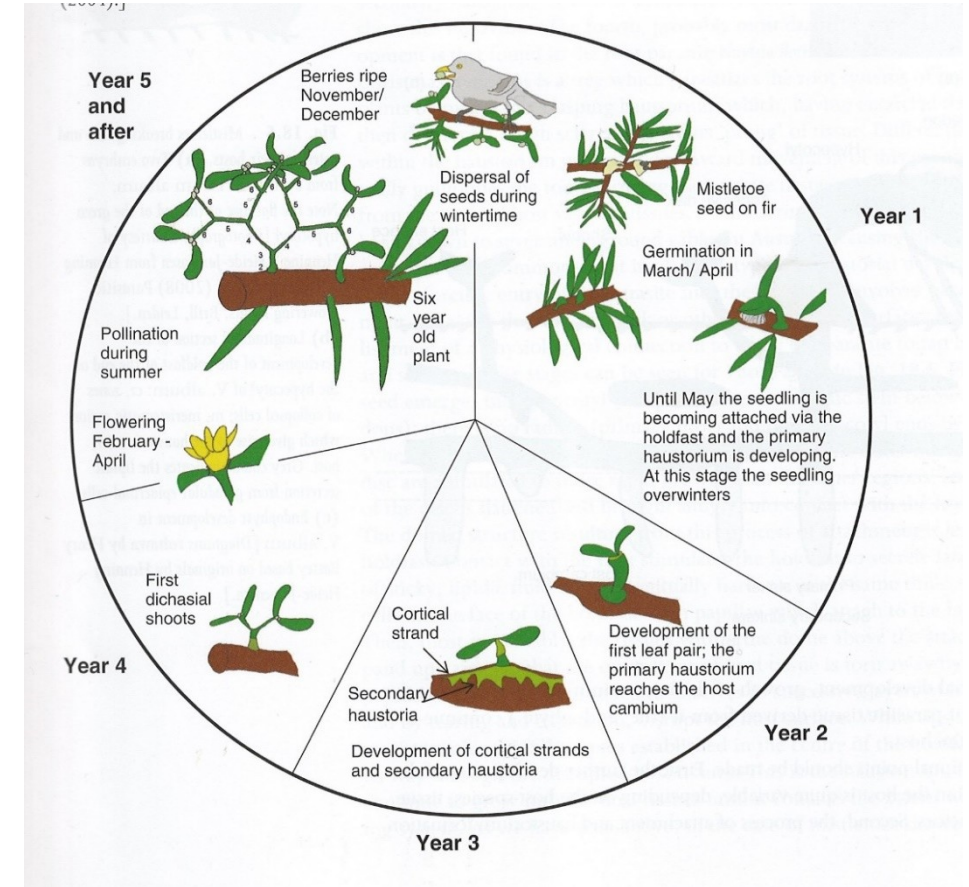
Fytoparaziti – paraziti rostlin

Zooparazit versus fytoparazit

Taenia solium

Viscum album

Podle lokalizace

Ektoparaziti – na povrchu těla hostitele (monogenea, parazitičtí korýši, vši, blechy)

Endoparaziti – ve vnitřních orgánech hostitele (měňavka úplavičná, motolice, tasemnice)

EKTO-ENDOPARAZITÉ

Výhody a nevýhody ekto a endoparazitismu

Ektoparaziti

Výhody:

- Snadnější přenos a šíření
- Bezpečí před imunitním systémem hostitele

Nevýhody:

- Ohrožení vnějšími nepřáteli
- Expozice vnějšímu prostředí
- Obtížnější získávání potravy

Endoparaziti

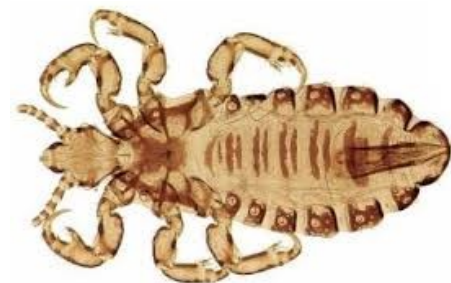
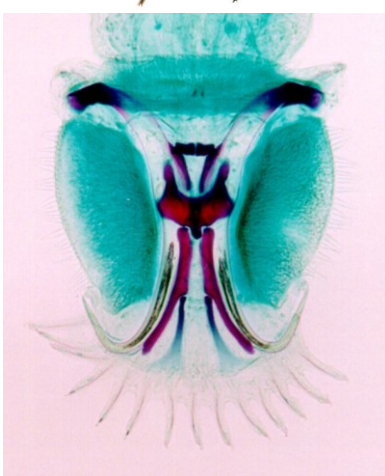
Výhody:

- Snadnější příjem potravy
- Ochrana před vnějším prostředím
- Ochrana před vnějšími nepřáteli

Nevýhody:

- Ohrožení imunitním systémem hostitele
- Obtížnější přenos a šíření

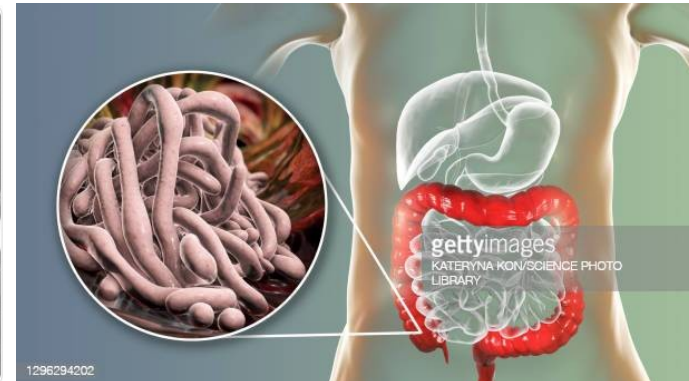
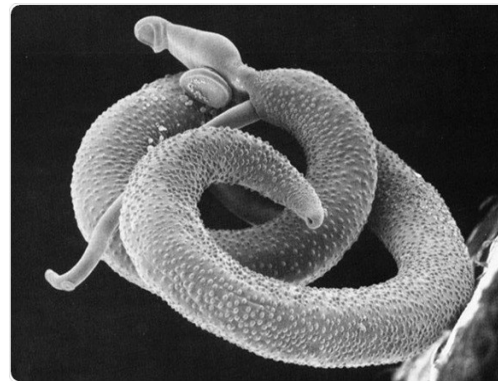
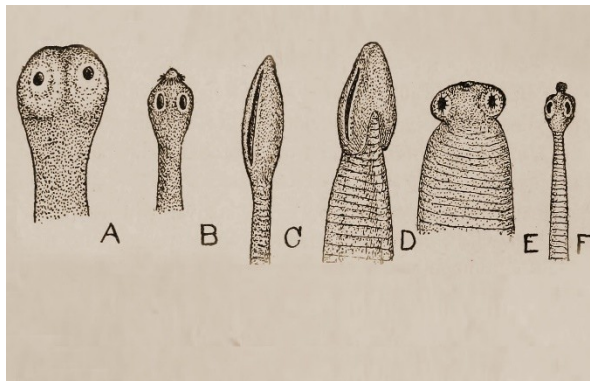
Ektoparaziti

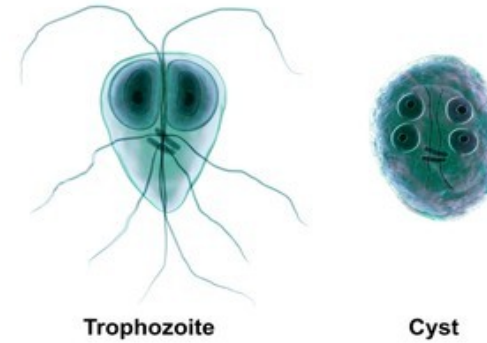
Endoparaziti

- 1) **Střevní** (*Entamoeba histolytica*, Trematoda, Cestoda)
- 2) **Krevní** – a) v plasmě (*Trypanosoma*)
b) v krvinkách (*Plasmodium*)
- 3) **Kavitární** – *Entamoeba gingivalis*,
Trichomonas vaginalis
- 4) **Tkáňoví** – a) intracelulární (*Toxoplasma gondii*,
Leishmania)
b) Epicelulární (*Giardia intestinalis*)
c) Intercelulární (*Myxosporidia*)

Ektopická lokalizace – *Paragonimus westermani*

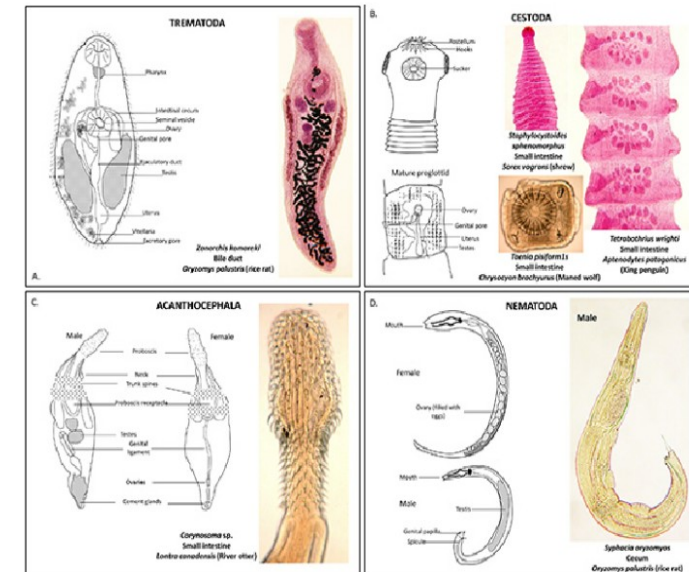

GIARDIA INTESTINALIS

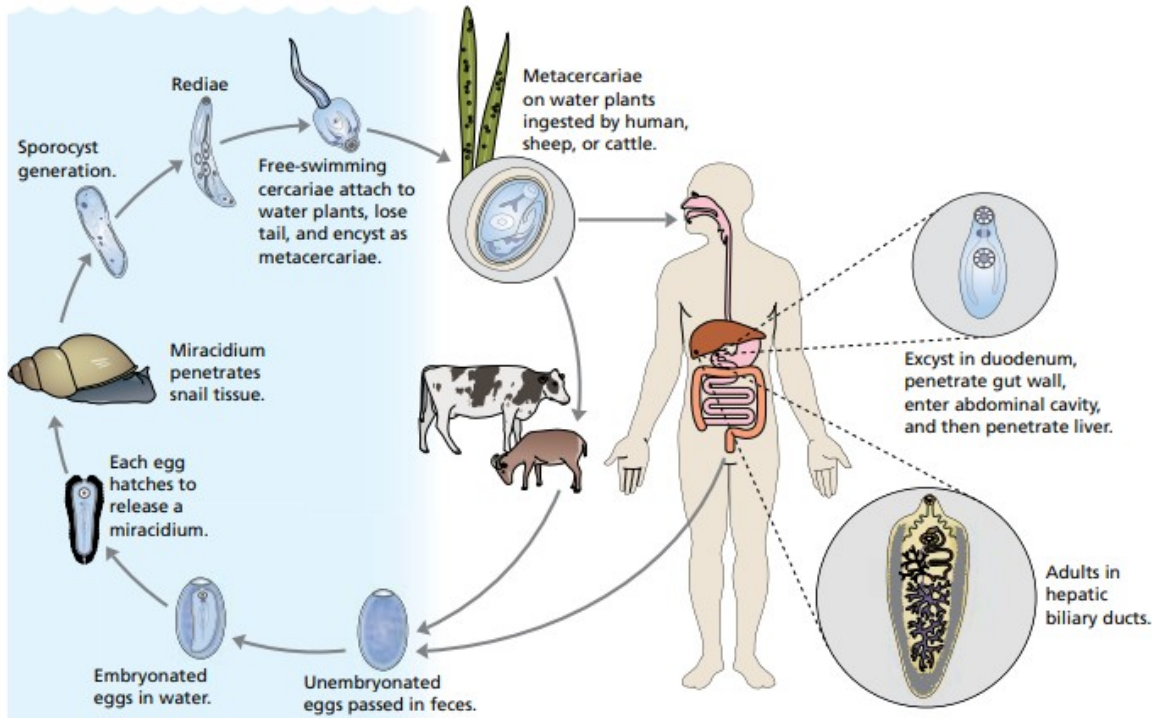

Trophozoite

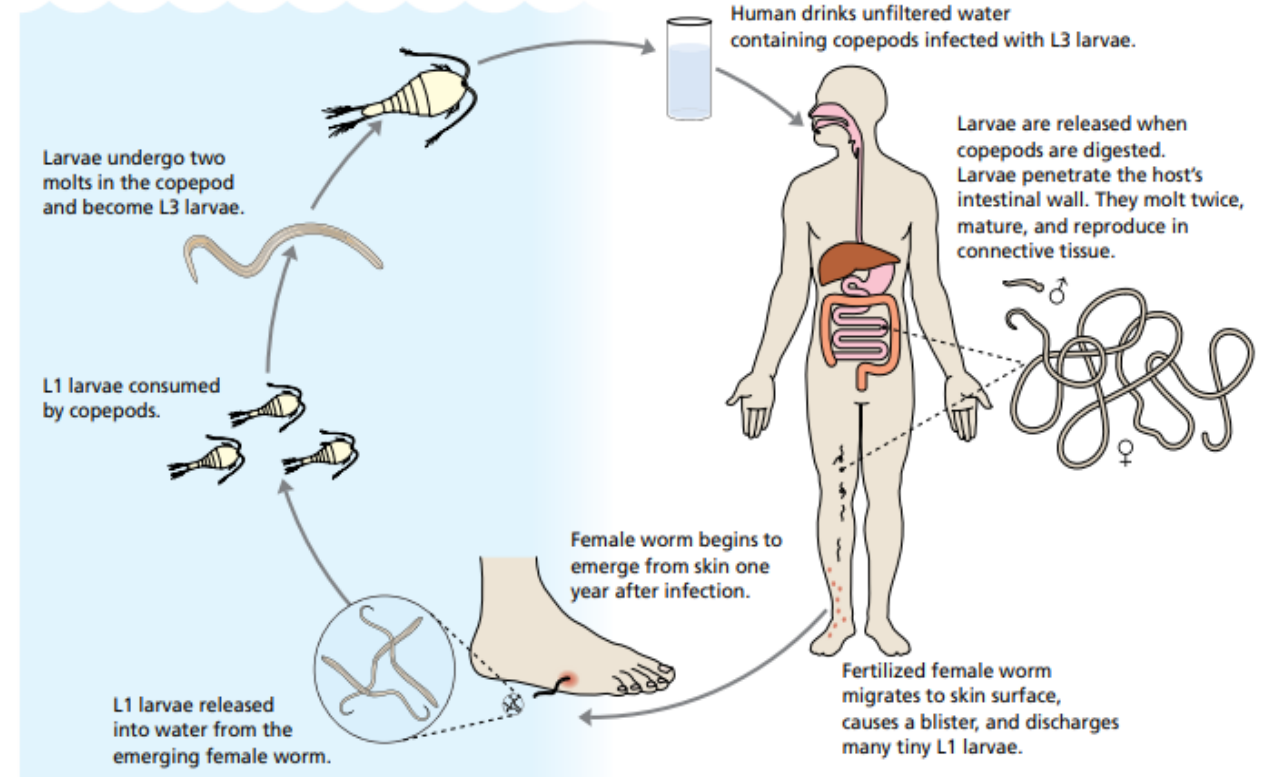
Cyst

Endoparaziti - střevní

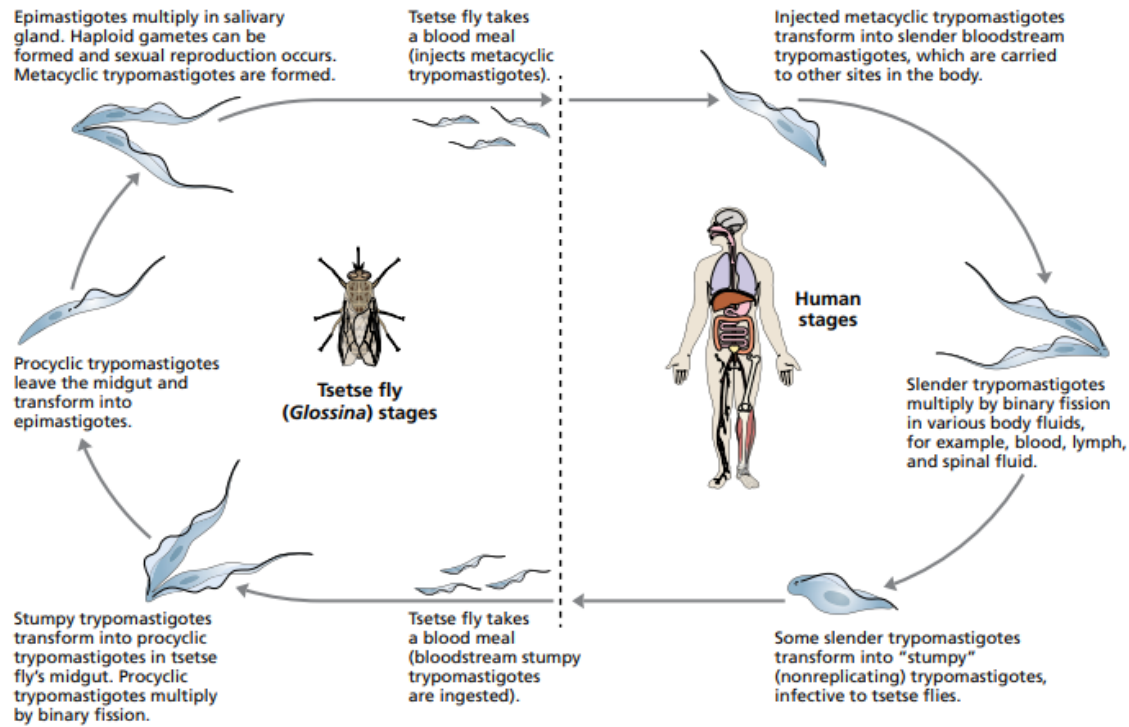
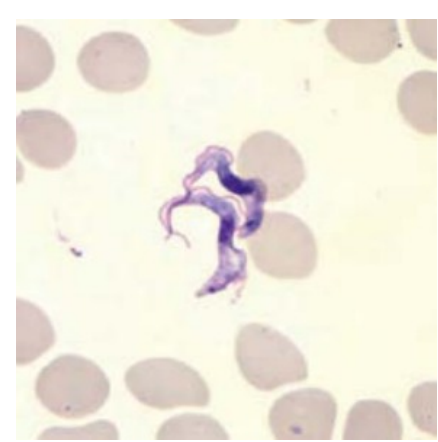

Fasciola hepatica

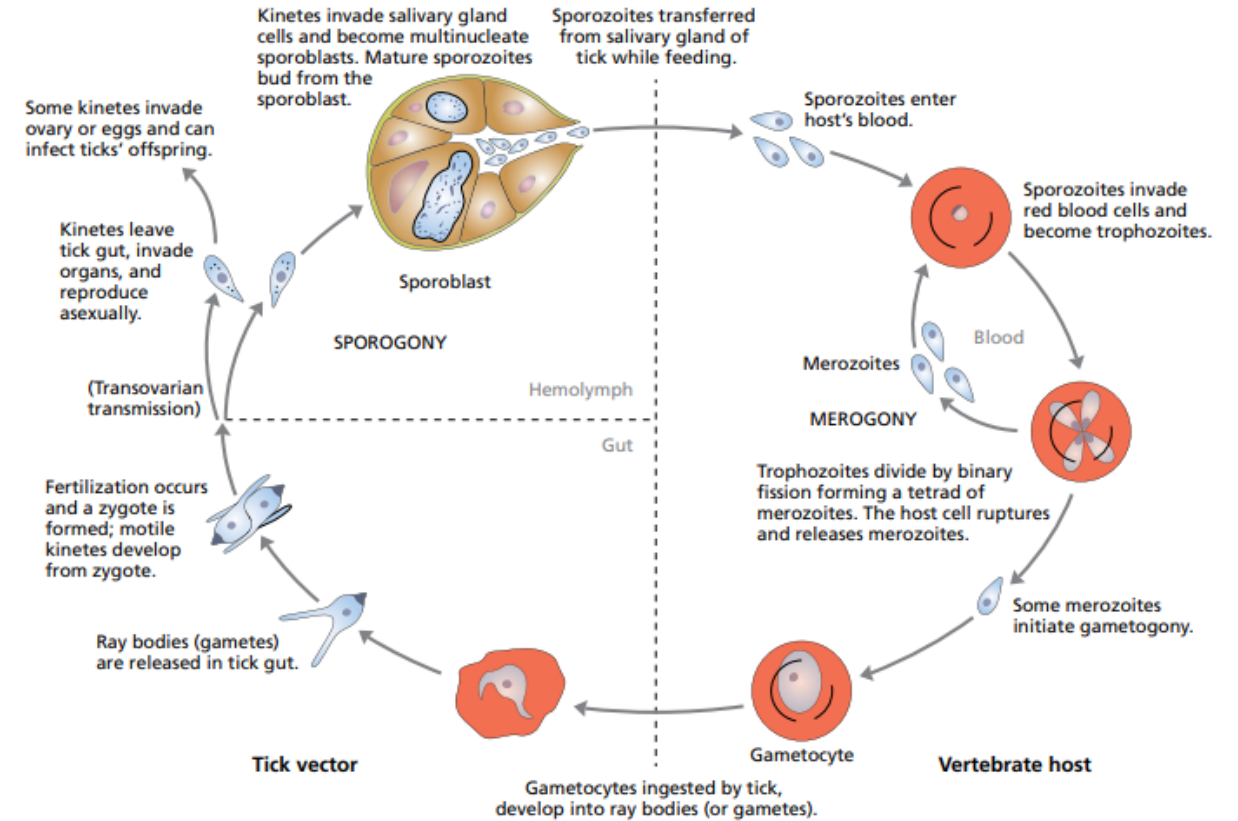

Dracunculus medinensis

Paraziti krevní v plasmě versus v krvinkách

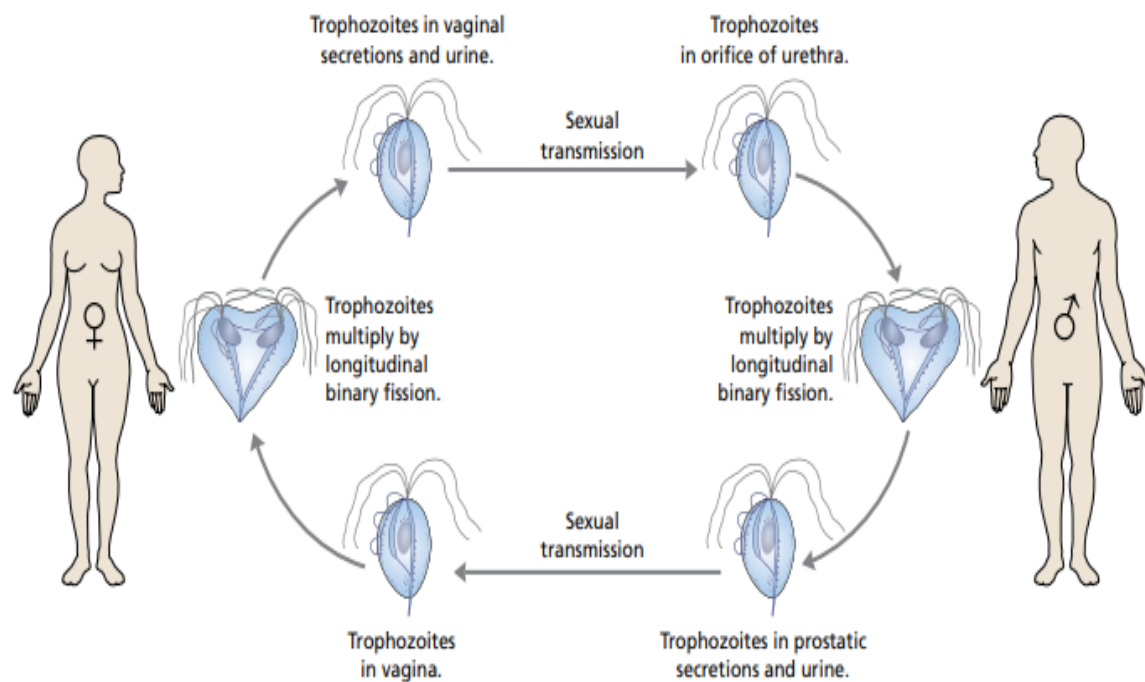

Trypanosoma brucei gambiense

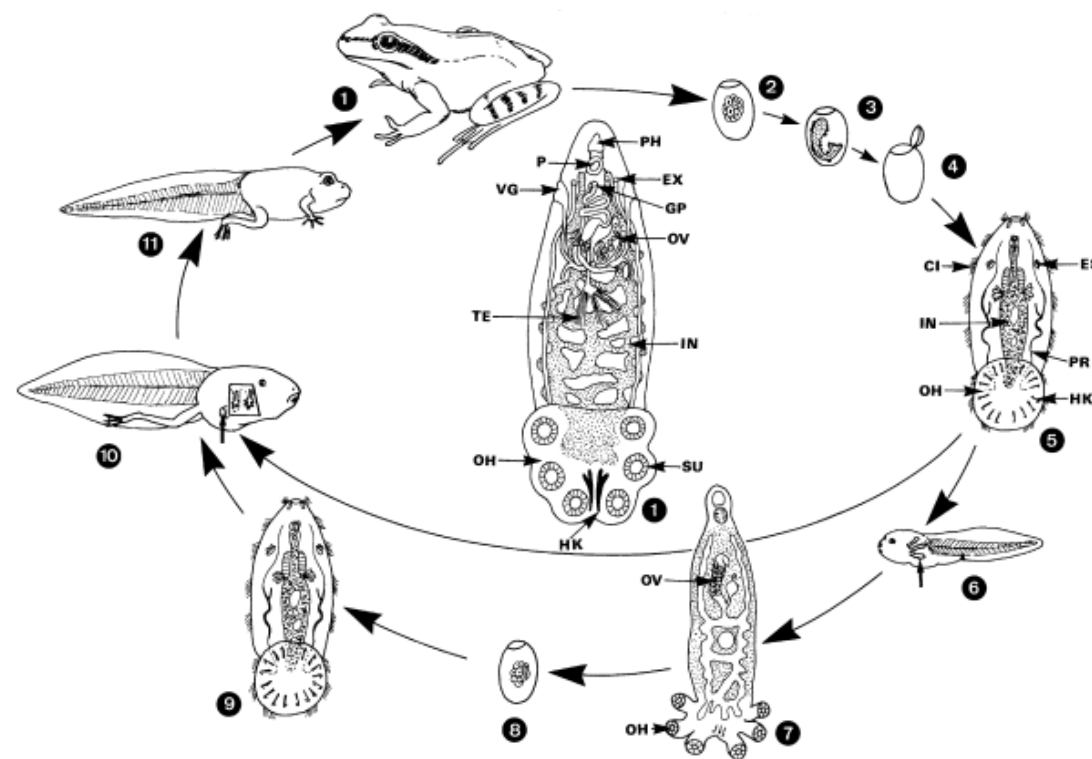

Babesia bigemina

Paraziti kavitární – v tělních dutinách

Trichomonas vaginalis
(ve vagině žen a v uretře mužů)

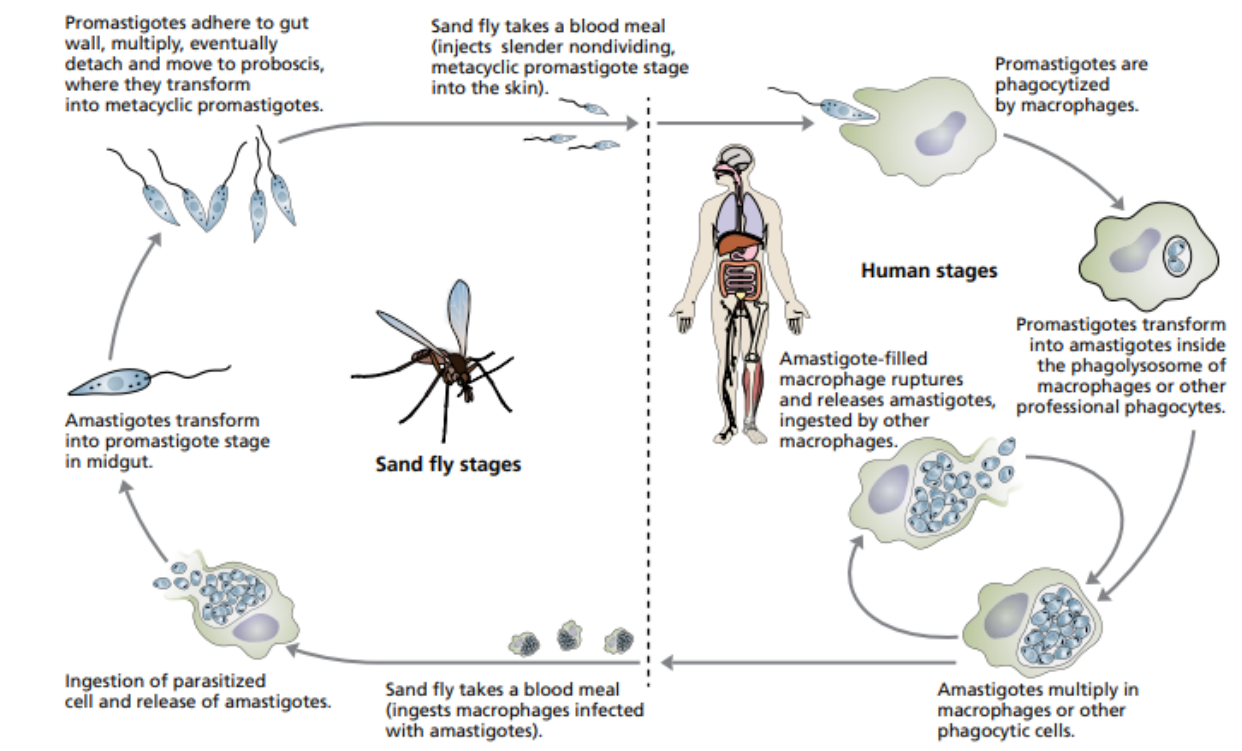
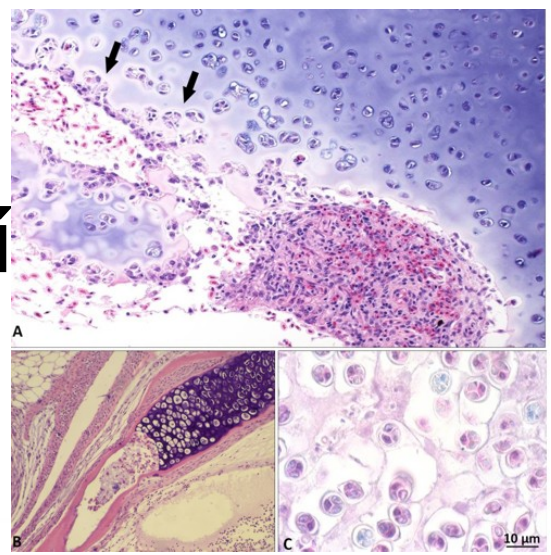

Polystomum integerinum
(v kloace žab)

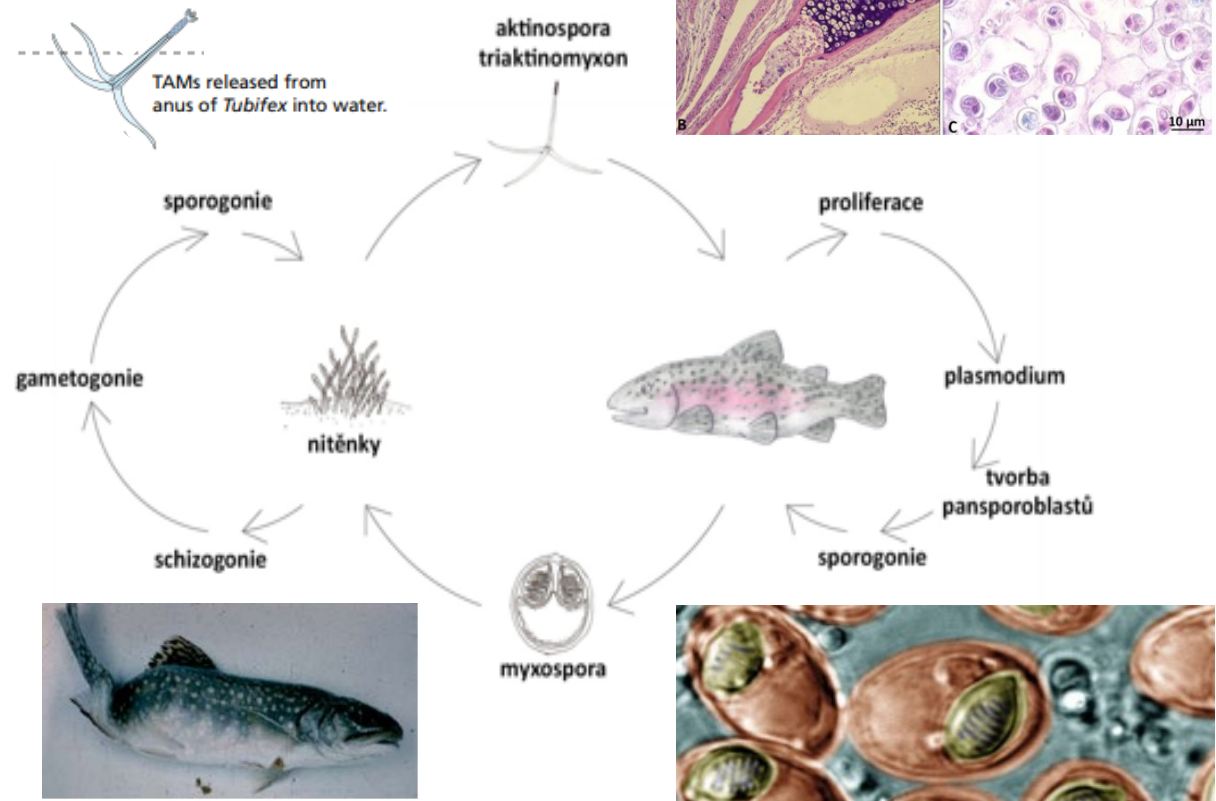

Paraziti tkáňoví

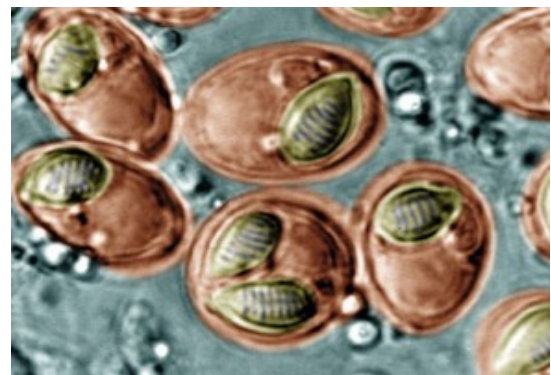
Intracelulární versus intercelulární

Leishmania spp.

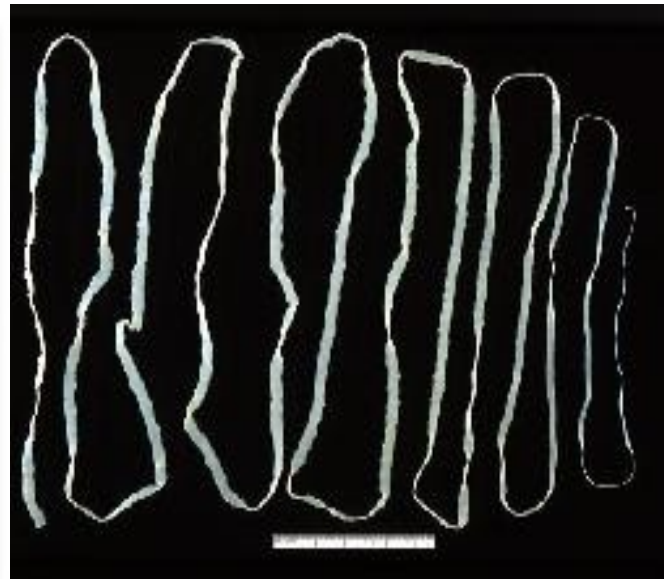
Myxobolus cerebralis

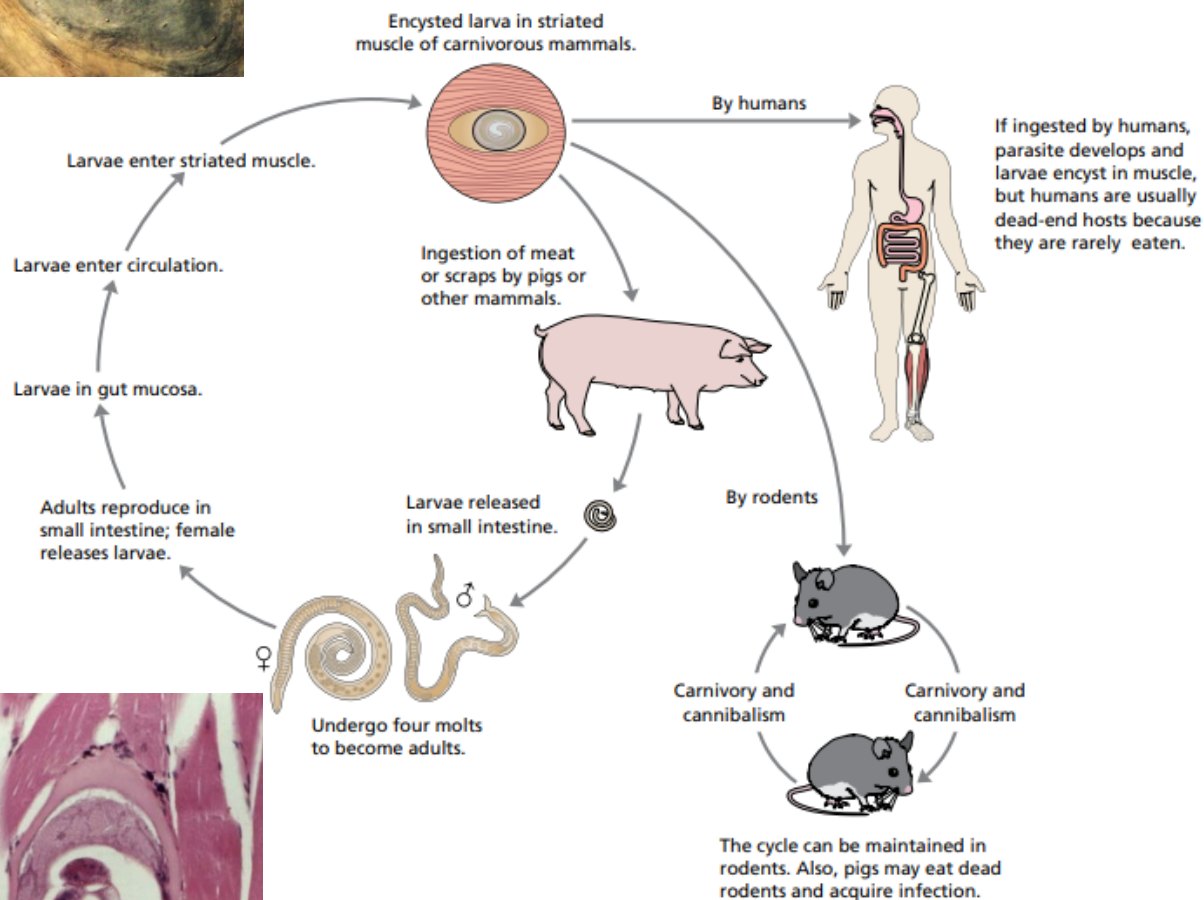
Podle vazby na hostitele

Obligatorní – celý svůj život parazitují (motolice, tasemnice)

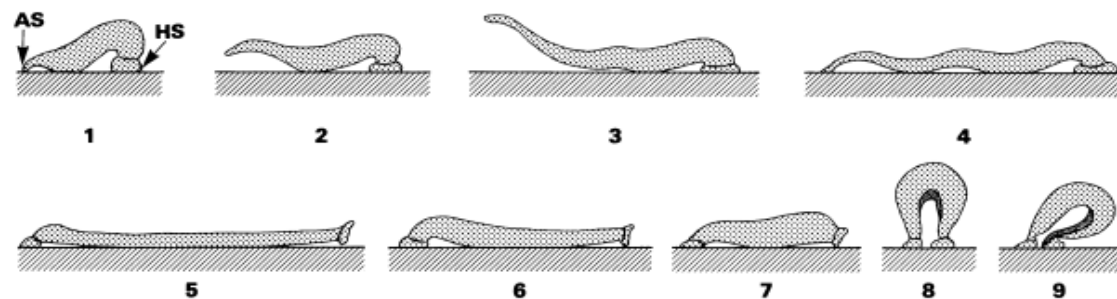
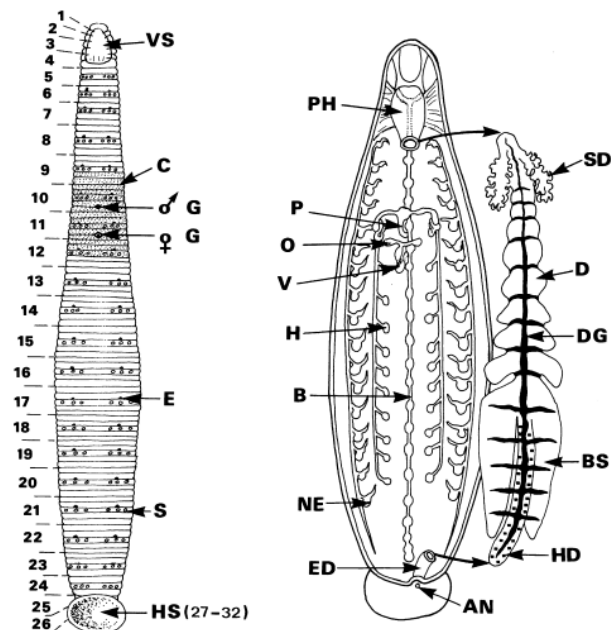
Fakultativní – parazitují pouze příležitostně (pijavka lékařská)

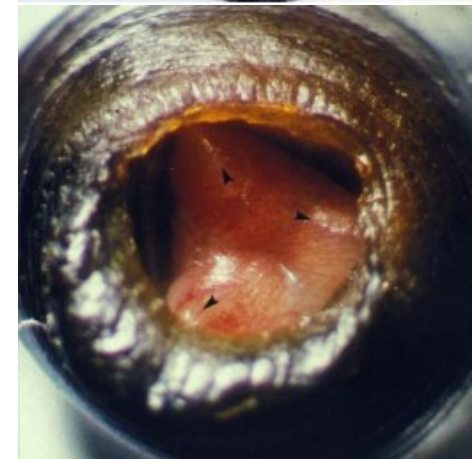
Obligátní versus fakultativní

Trichinella spiralis

Hirudo medicinalis

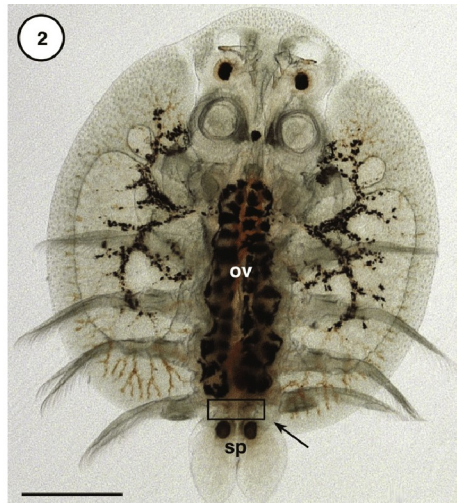
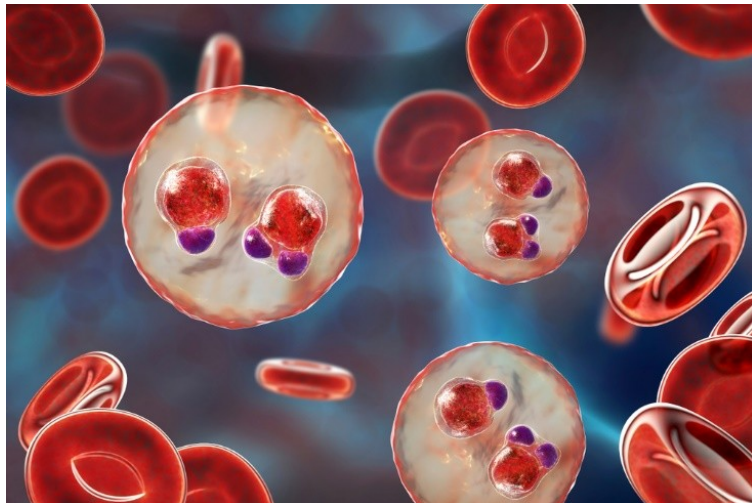

Podle časového úseku v životním cyklu kdy parazitují

Permanentní – celý ŽC parazitují
(Plasmodium)

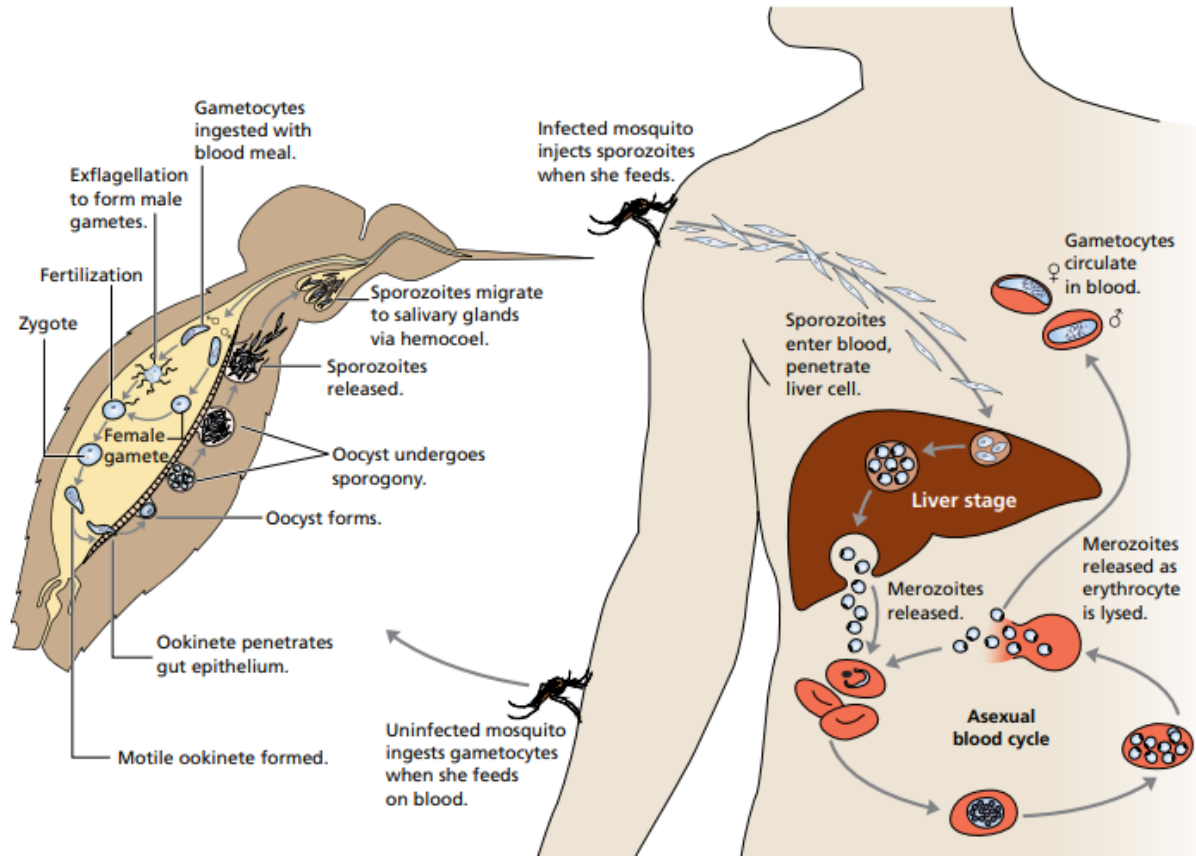
Temporární – parazitují pouze občas – příjem potravy (Argulus, Anopheles, Culex, Ixodes)

Periodický parazitismus

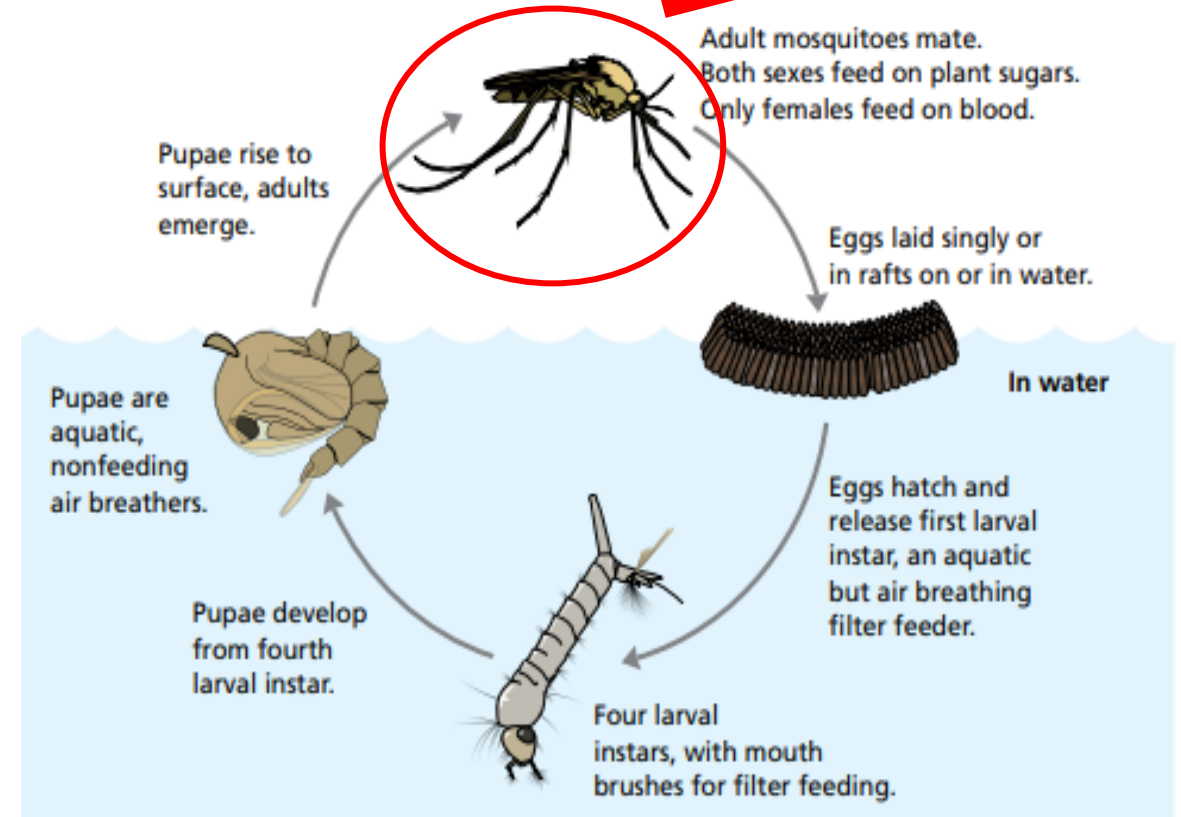

Permanentní *versus* temporární

Pouze samička
parazituje

Plasmodium falciparum

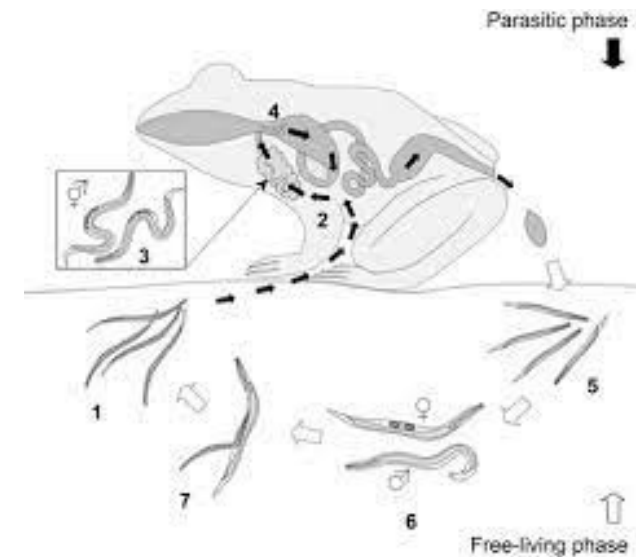
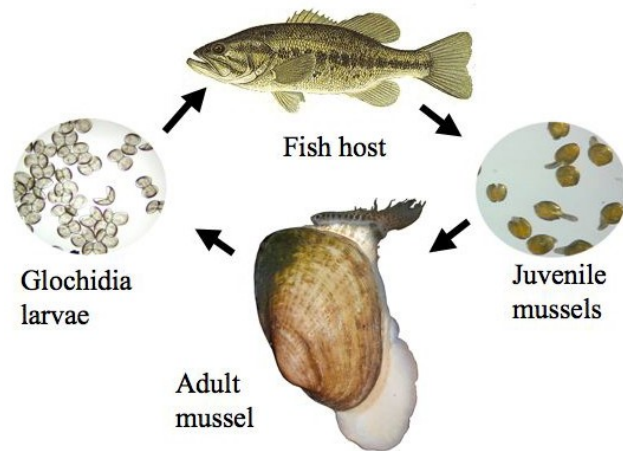
Anopheles spp.

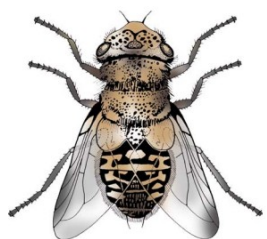
Periodický parazitismus

1) Parazitismus stádijní

- a) larvální (glochidia mlžů, larvy dipter – myiasis)
- b) imaginální – (komáři, muchničky)

2) Parazitismus generační (hádě ropuší – *Rhabdias bufonis*)

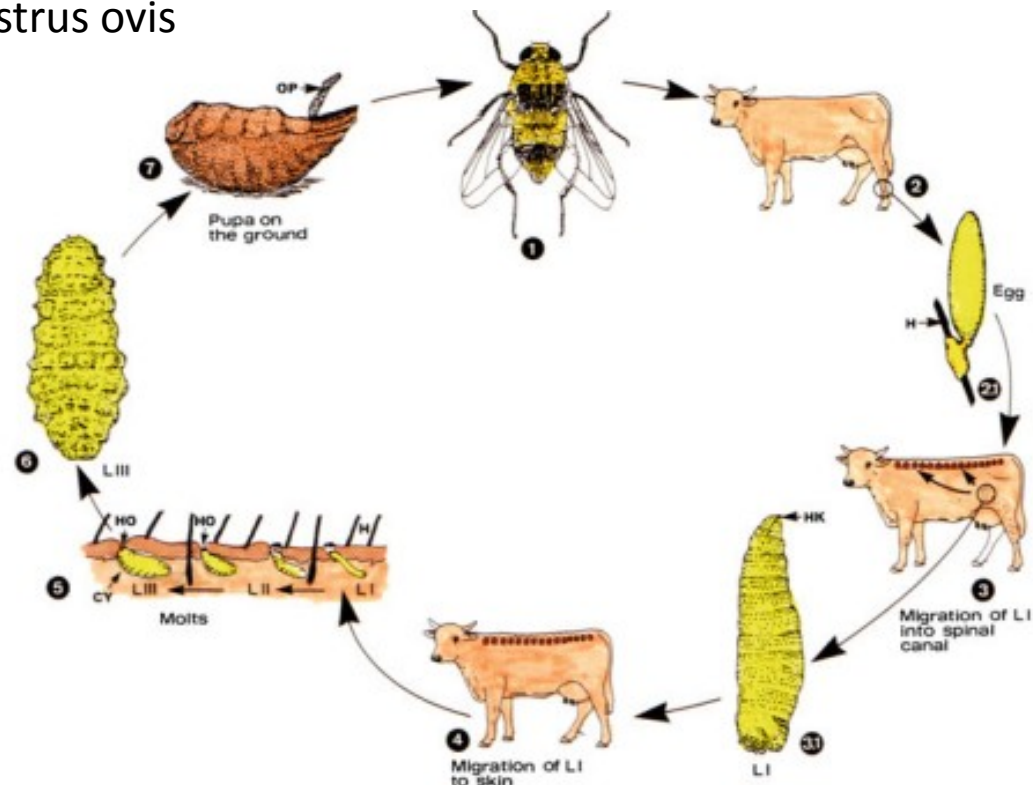
arvální

Periodický parazitismus

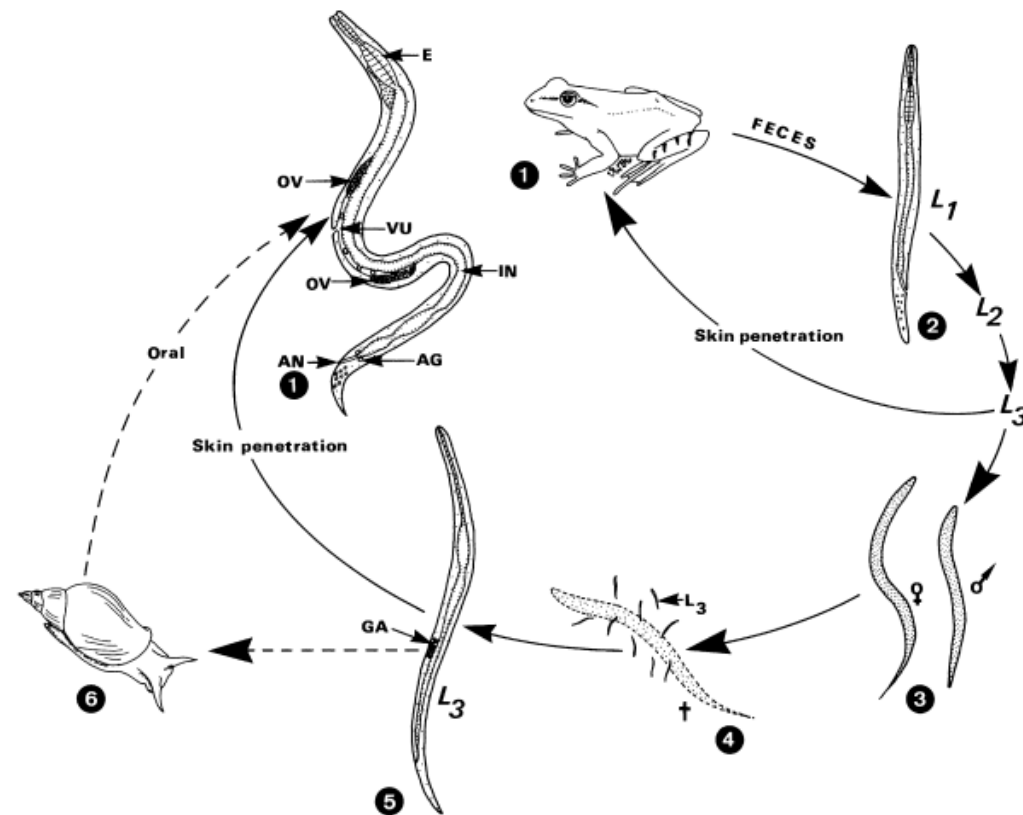
versus

generační

Oestrus ovis

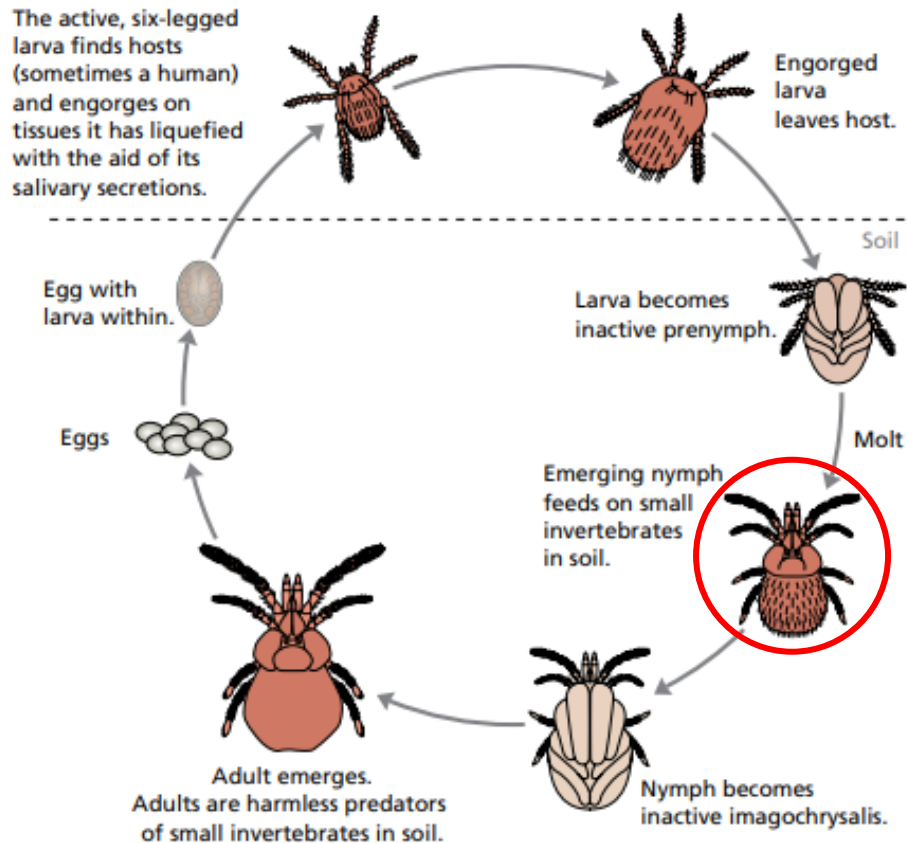

Hypoderma bovis

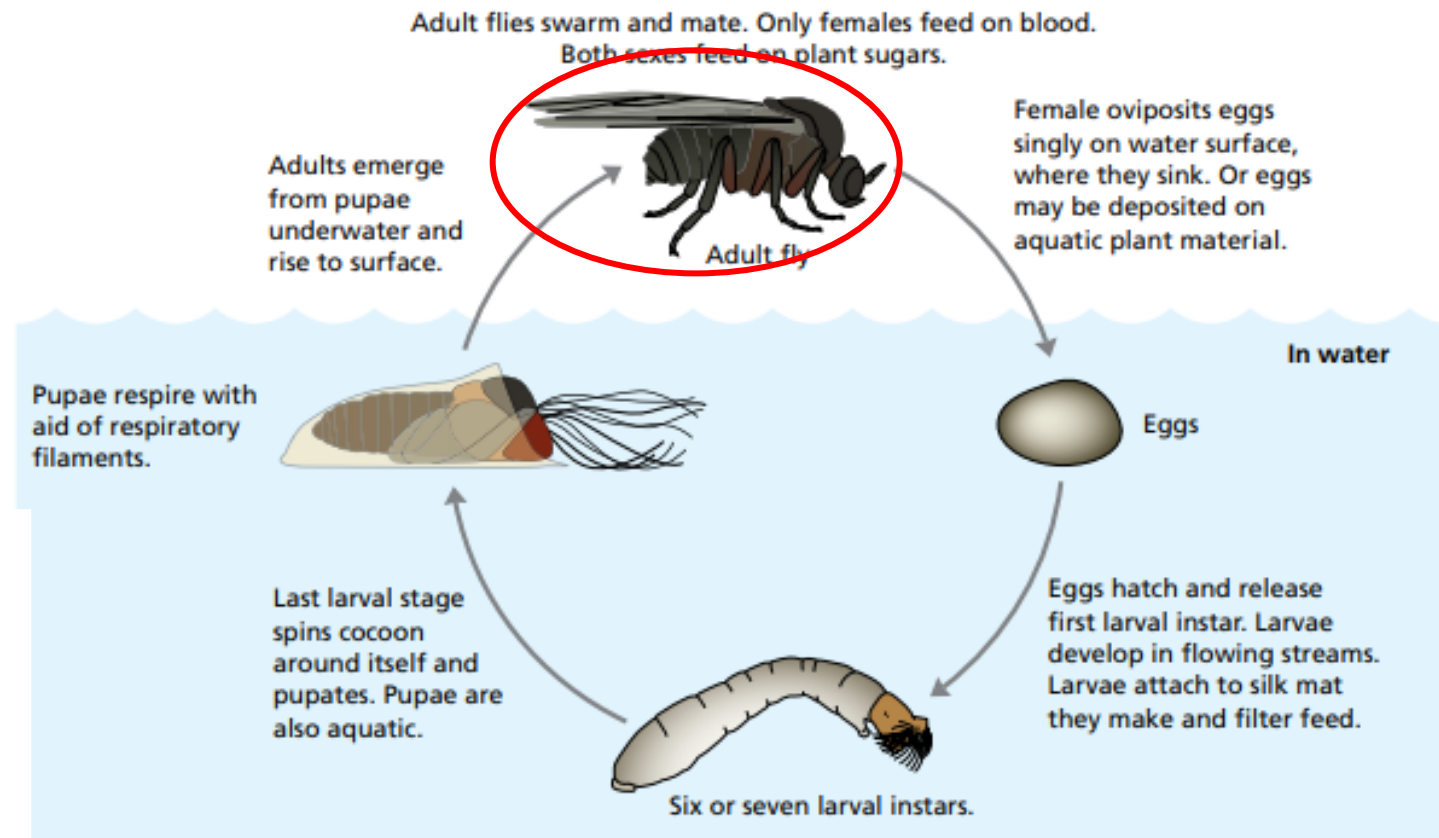

Rhabdias bufonis

Parazitismus larvální versus imaginální

Trombiculidae

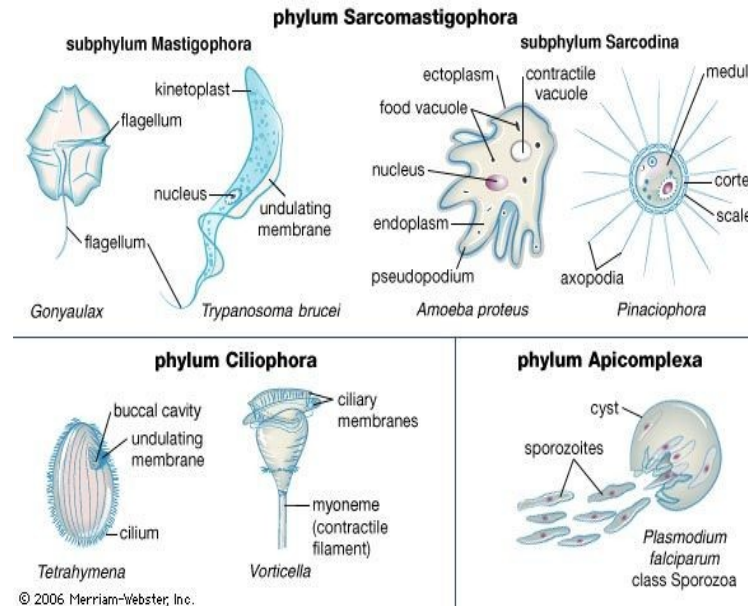
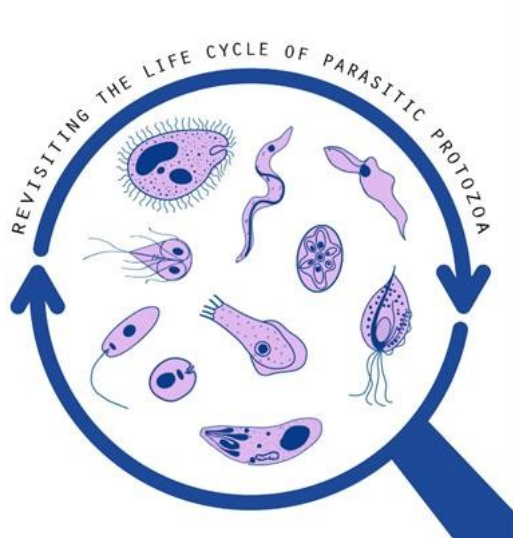
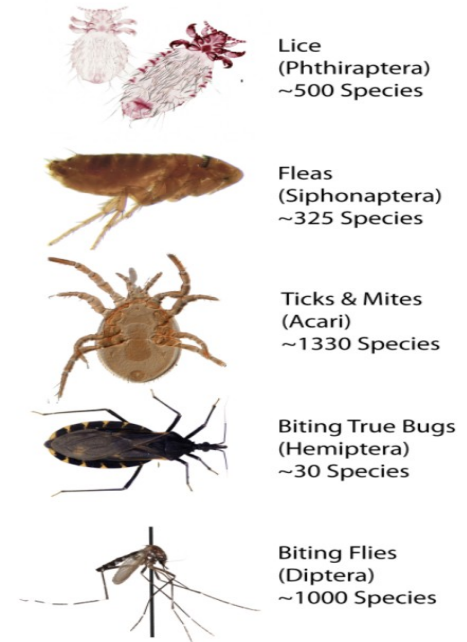

Simulium spp.

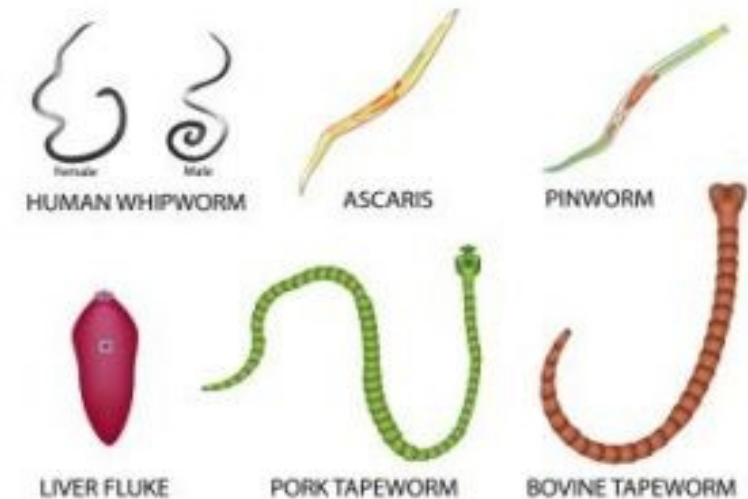
Podle způsobu rozmnožování

Mikroparaziti – množí se na/v
hostiteli (viry, bakterie, houby, prvoci)

Makroparaziti - vyvíjejí a rostou
na/v hostiteli (helminti, členovci)

HELMINTHS

Mikroparaziti *versus* makroparaziti

Dělení z hlediska životních strategií: **mikroparaziti a makroparaziti**

Nikoliv podle velikosti, ale podle toho, zda hostiteli způsobená patologie **závisí na množství** infikujících patogenů:

- U **makroparazitů** míra poškození hostitelského organismu **závisí na počtu** parazitů, **kterí hostitele infikovali**.
- U **mikroparazitů** stupeň poškození hostitelského organismu více-méně **nezávisí na počtu** parazitů, kteří hostitele infikovali, tedy na infekční dávce.

V rámci **životního cyklu** jednoho parazita můžeme najít **obě tyto životní strategie**: např. **motolice v plži je mikroparazit**, v **definitivním hostiteli makroparazit**

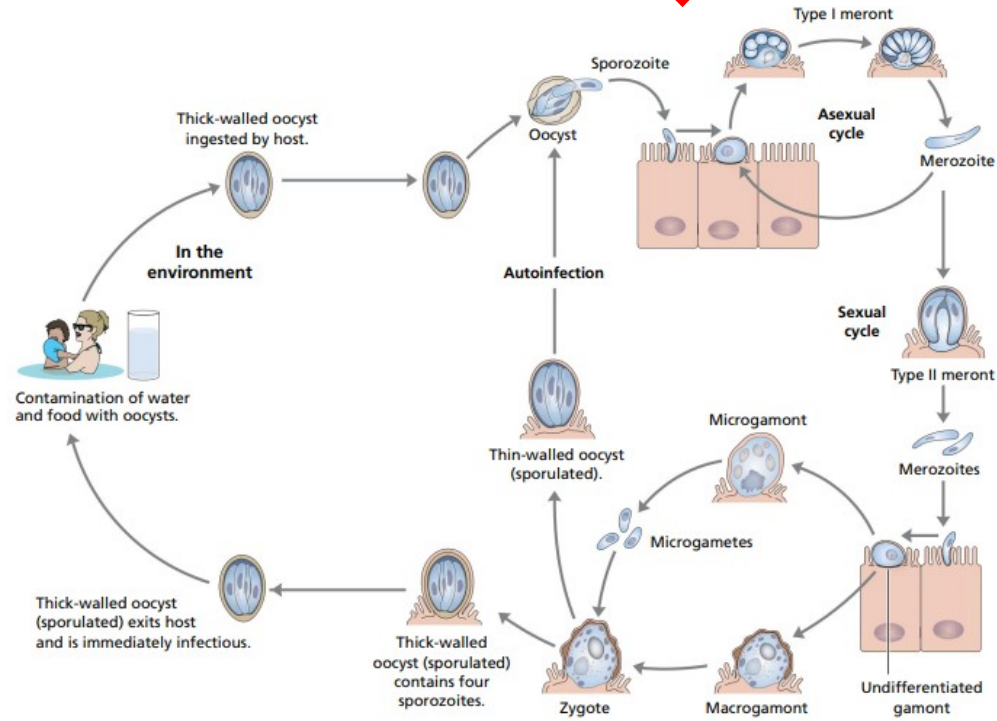

Adult - hermafrodit
Sexuální reprodukce

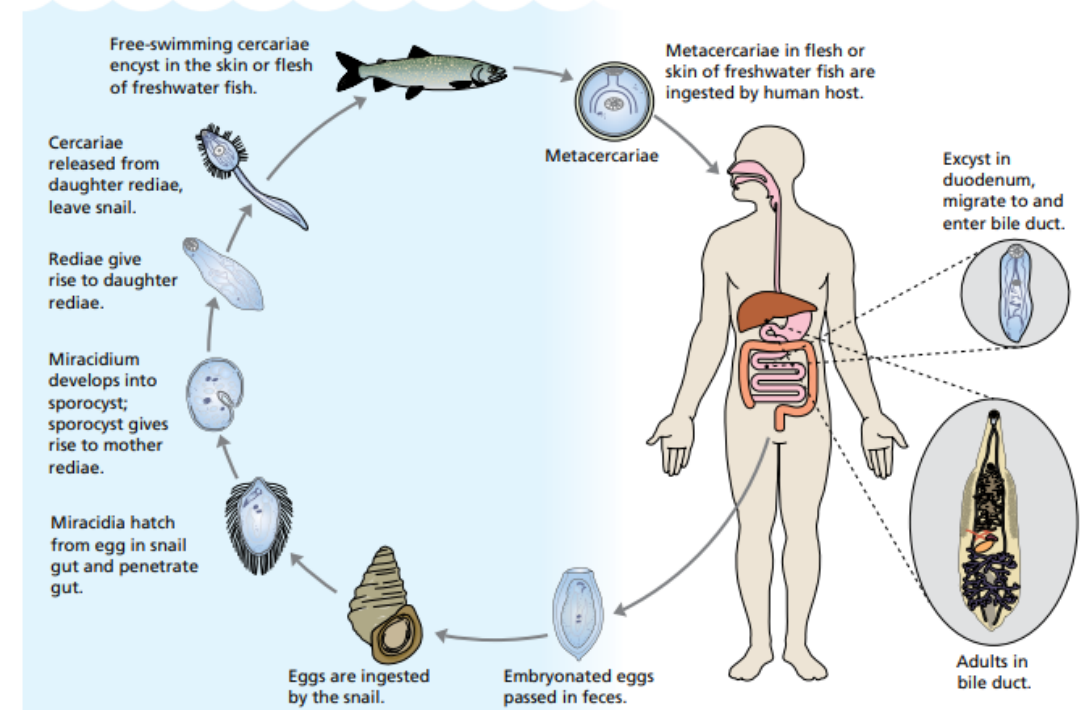

Sporocysty, redie
partenogeneze

Mikroparaziti *versus* makroparaziti

Cryptosporidium parvum

Clonorchis sinensis

Mikroparaziti *versus* Makroparaziti

Mikroparaziti

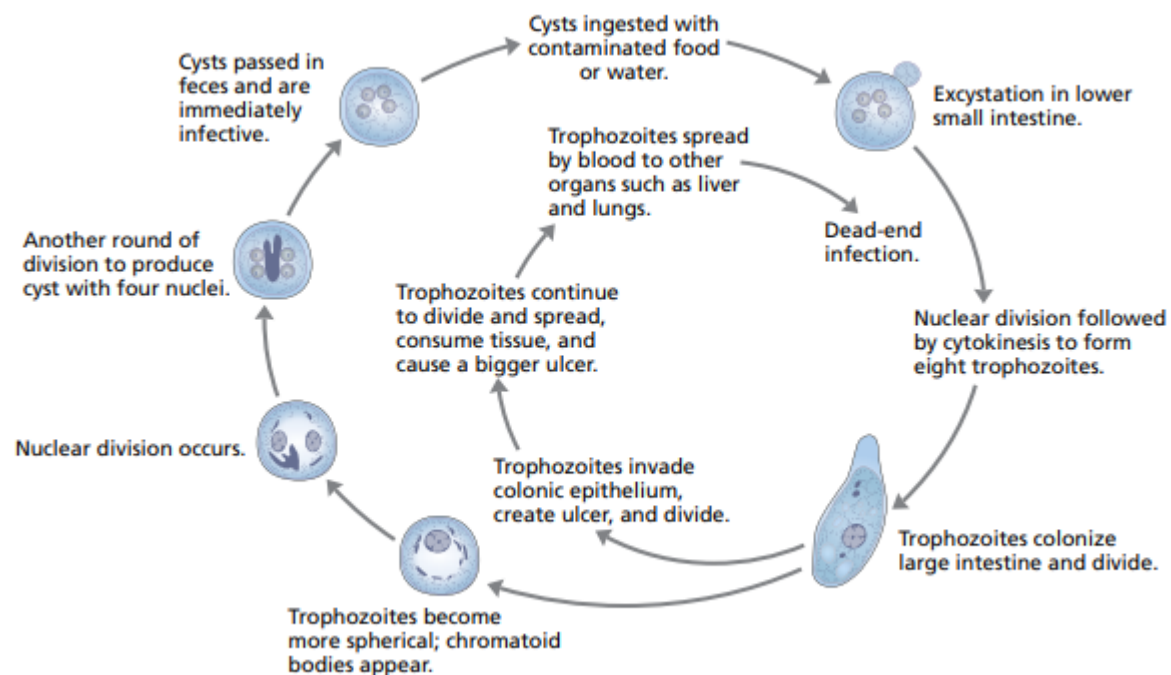
- množí se v těle svého hostitele, obvykle v jeho buňkách
- většinou nemají vytvořena specifická infekční stadia
- onemocnění probíhá akutně a končí buď smrtí hostitele, nebo jeho uzdravením současně se
- vznikem imunity proti reinfekci.

Makroparaziti

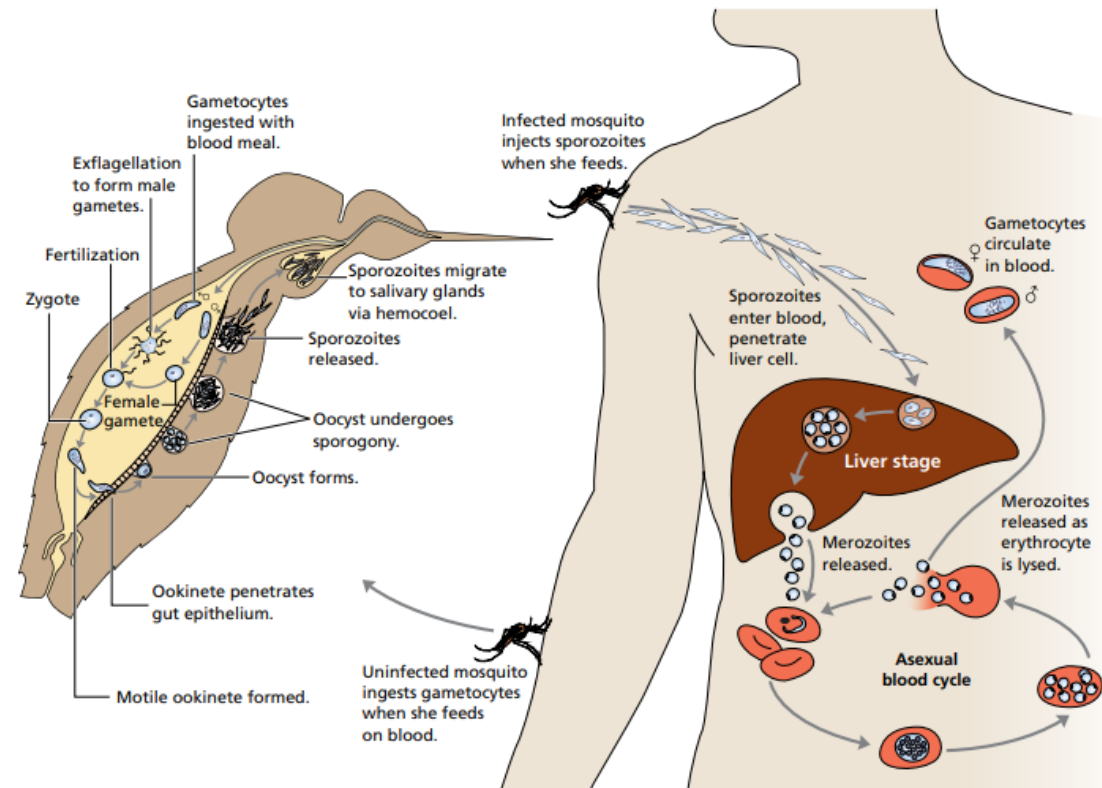
- ve svém hostiteli rostou, ale
- rozmnožují se vytvářením nakažlivých stadií, která jsou z těla hostitele uvolňována a infikují nového hostitele,
- infekce je chronická s mortalitou spíše nevýznamnou.
- často jsou mezibuněční (u rostlin), nebo žijí v tělních dutinách.

Mikroparaziti

přímý přenos *versus* nepřímý přenos

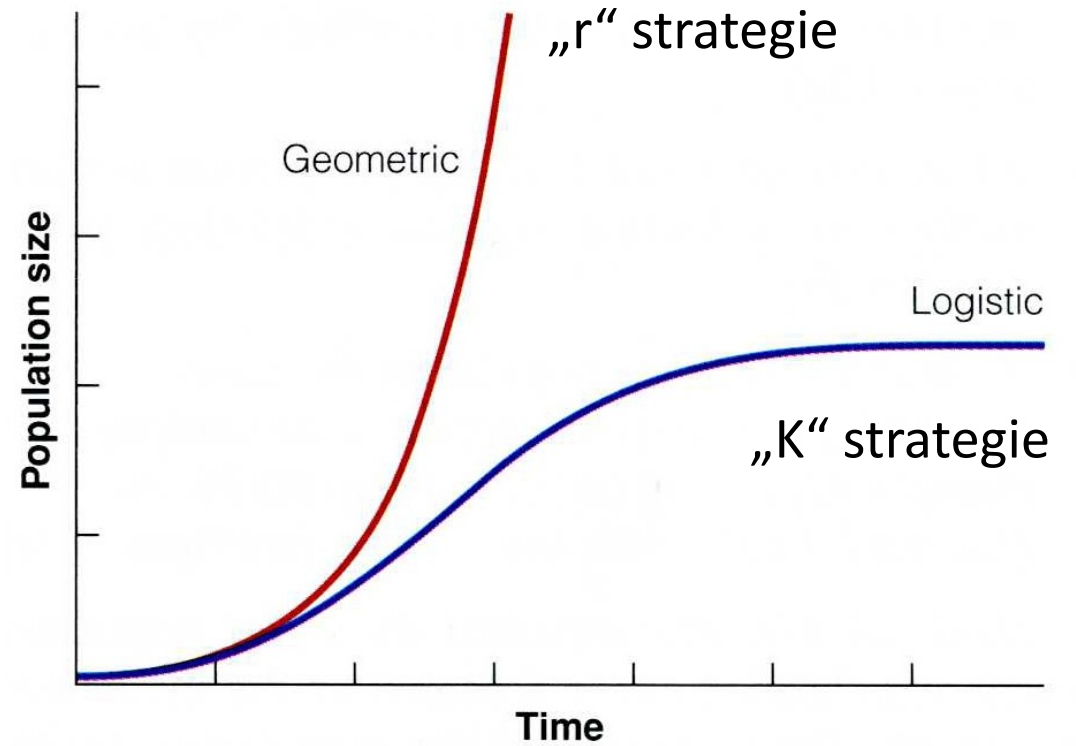
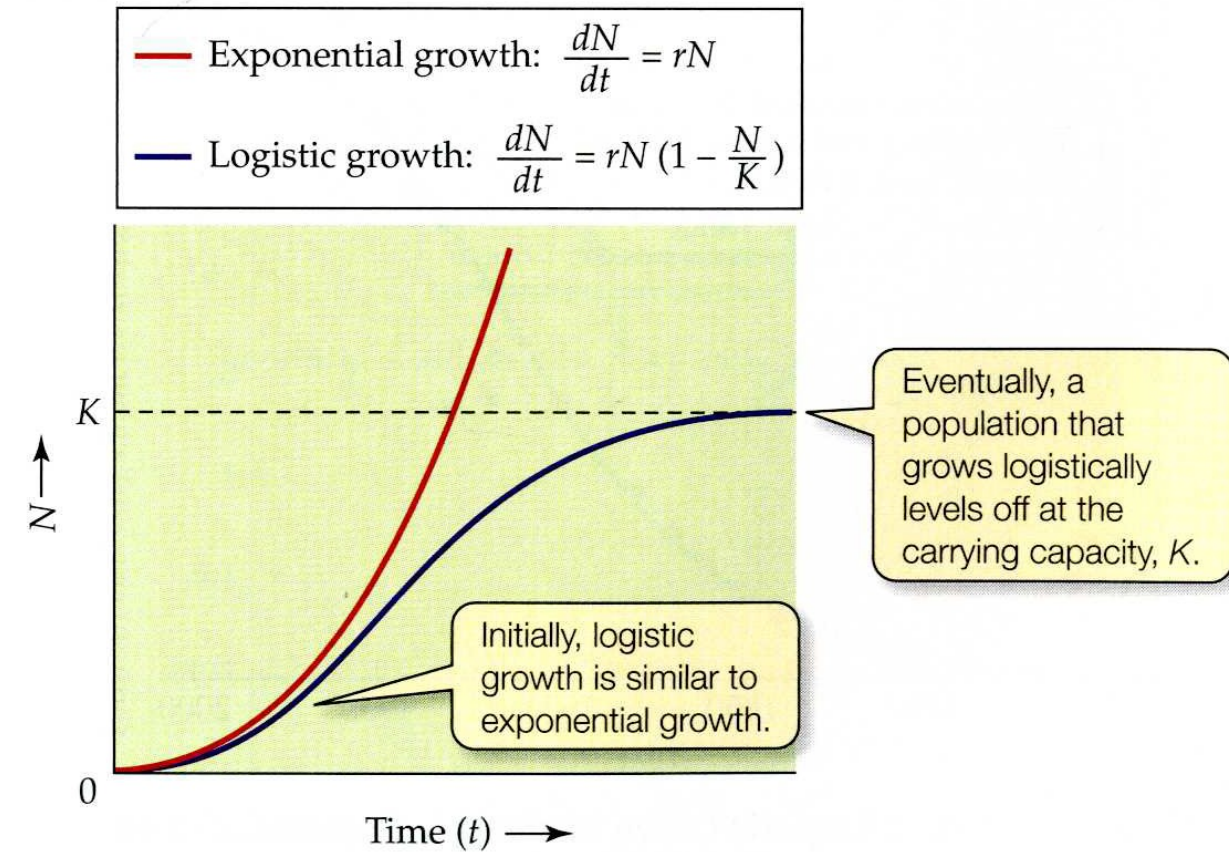
Entamoeba histolytica
(říší se cystami)

Plasmodium falciparum
(přenos vektorem)

Podle životní strategie: „r“ versus „K“

Typy strategií živočichů - obecně

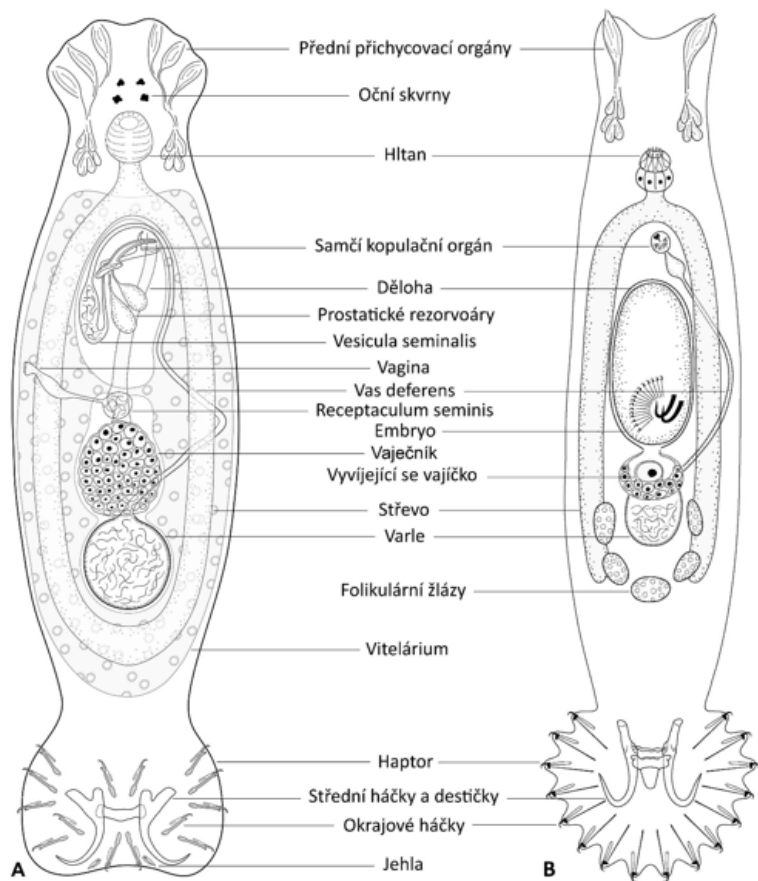
r -specialisti

- Relativně drobných rozměrů
- Rychlý růst populace
- Vysoký biotický potenciál
- Časně rozmnožování
- Relativní krátkověkost
- Rozmnožují se jen jednou
- Malá kompetice
- Schopnost rychlého šíření
- Malé schopnosti homeostázy
- v nevyvážených systémech
(hlodavci, mšice, perloočky)

K - specialisti

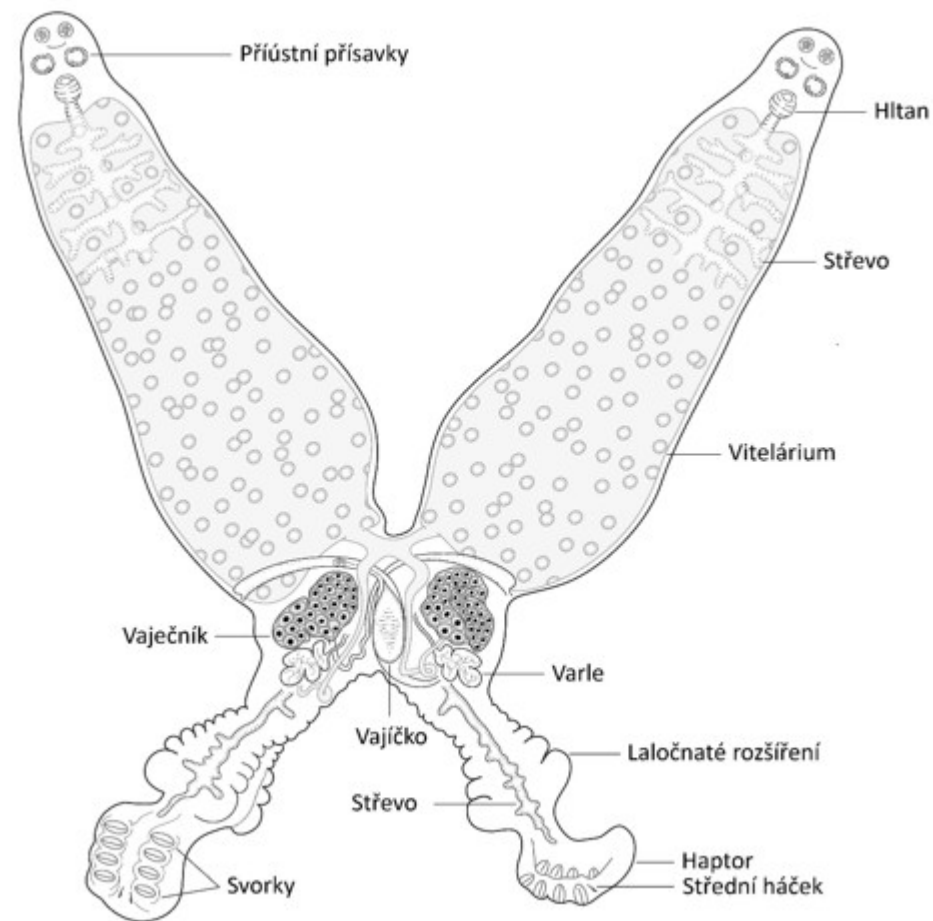
- Relativně větších rozměrů
- Pomalý růst populace
- Malý biotický potenciál
- Pozdní rozmnožování
- Relativní dlouhověkost
- Opakované rozmnožování
- Silná kompetice
- Slabší schopnost šíření
- Menší dynamika populace
- Velká homeostáza
- Vyvážené ekosystémy
(velcí kopytníci tropů)

Podle životní strategie: „r“ versus „K“

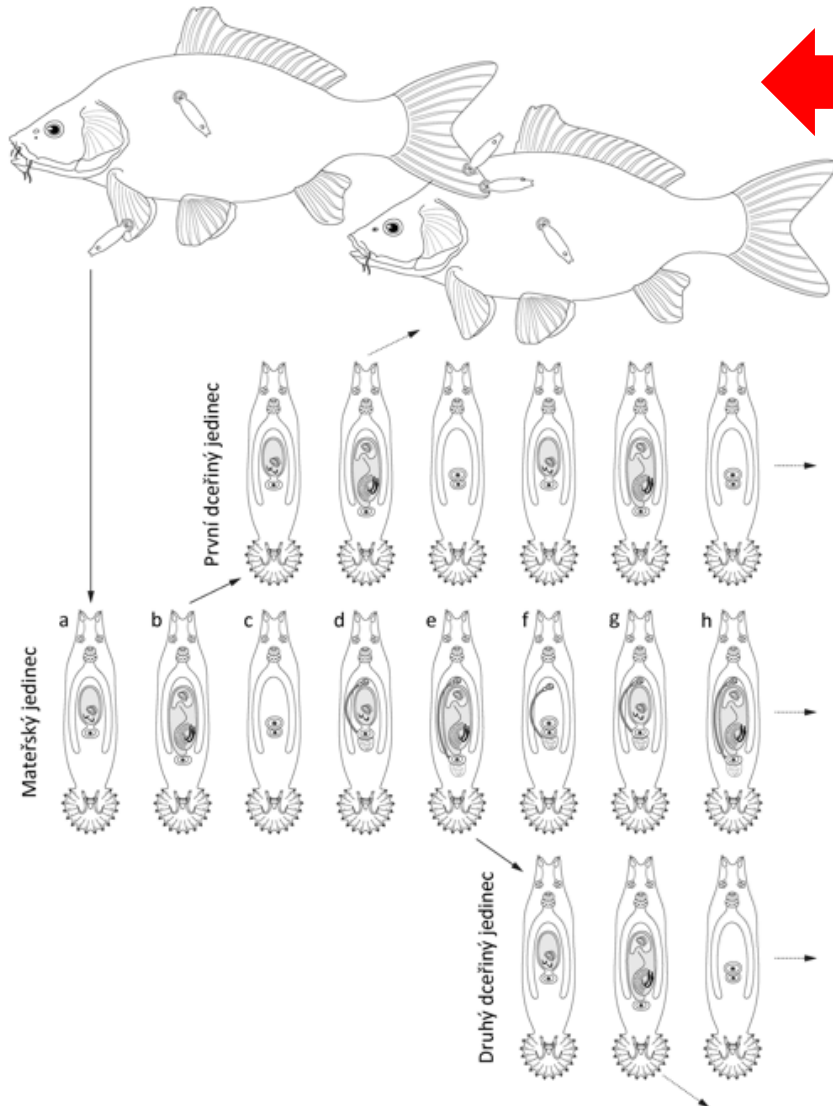
Dacylogyrus spp.

Gyrodactylus spp.

Eudiplozoon nipponicum

Živorodý Gyrodactylus: typický „r“ stratég

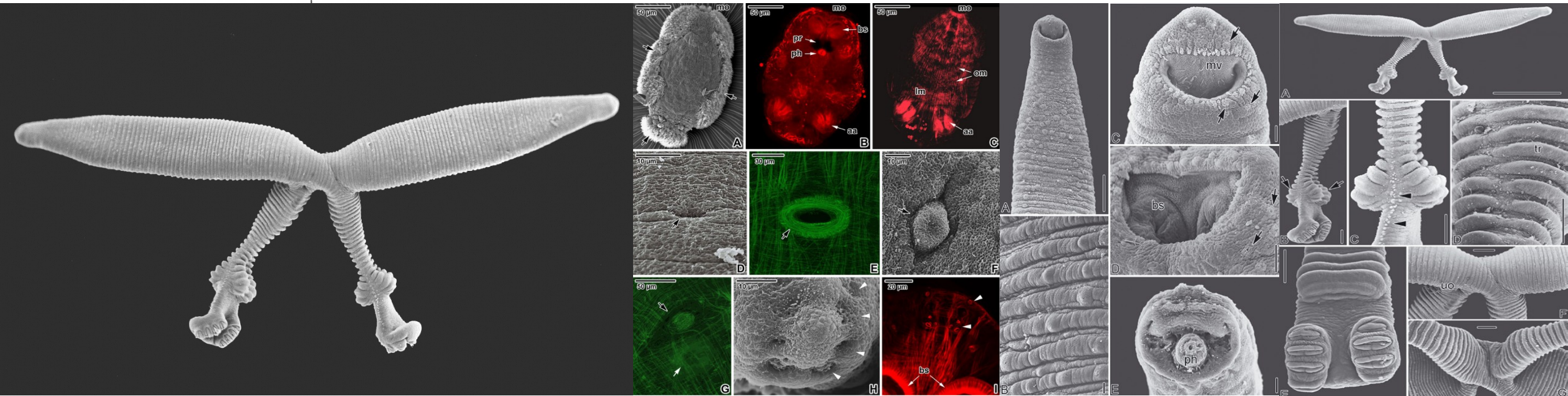
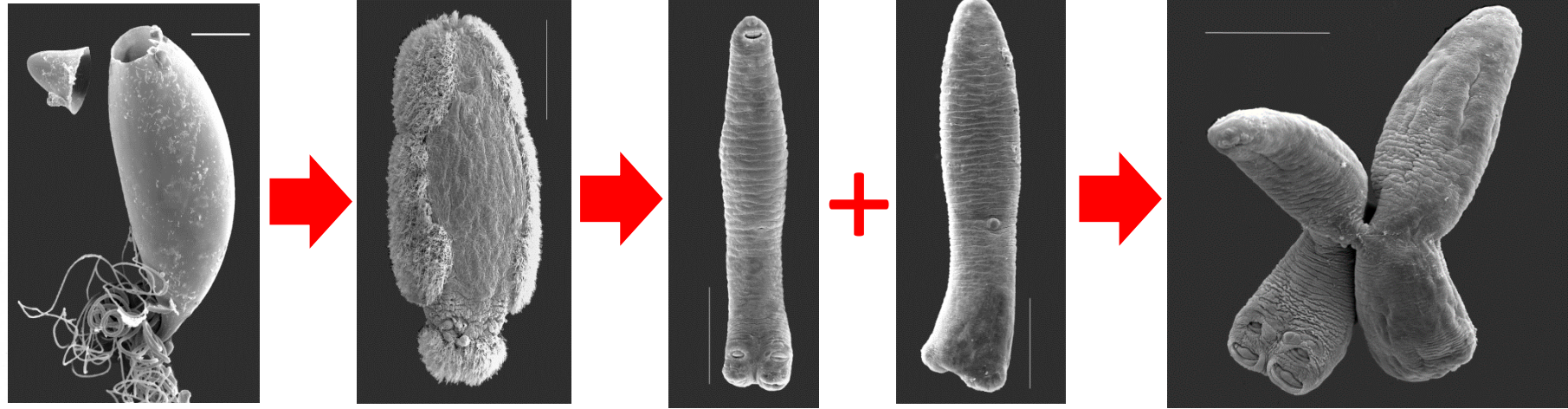
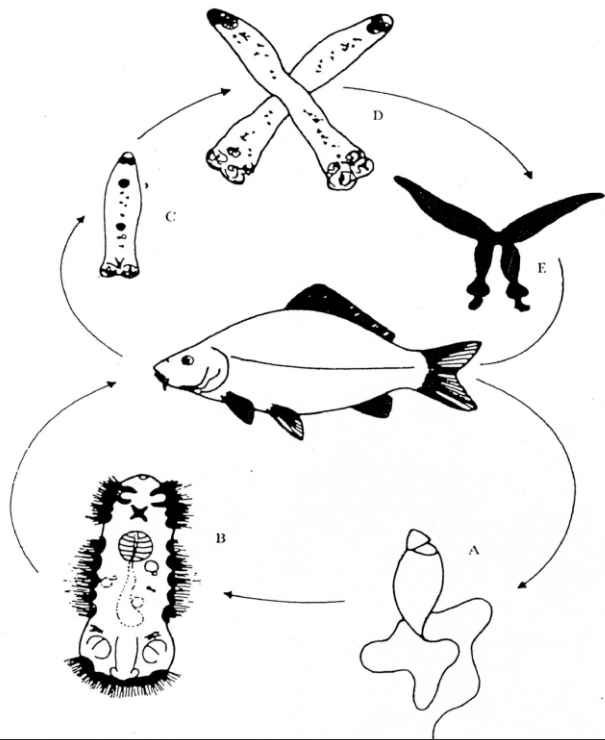

Živorodost: partenogenetická polyembryonie

Princip uložení embryí v děloze mateřského jedince

Vejcorodý Eudiplozoon: typický „K“ stratég

Podle typu životního cyklu

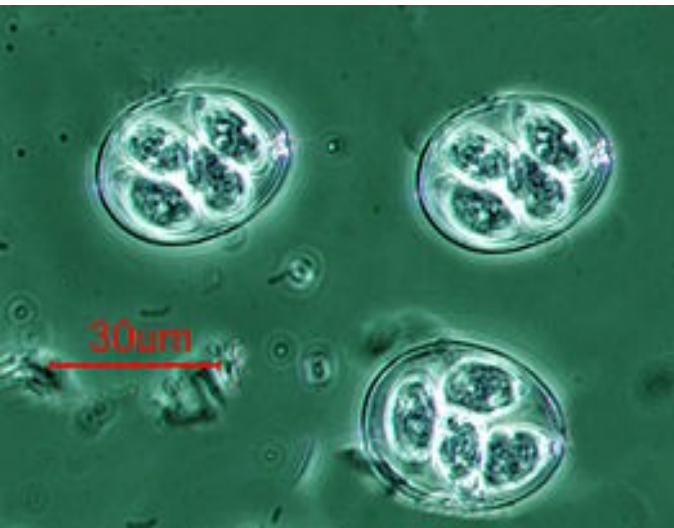
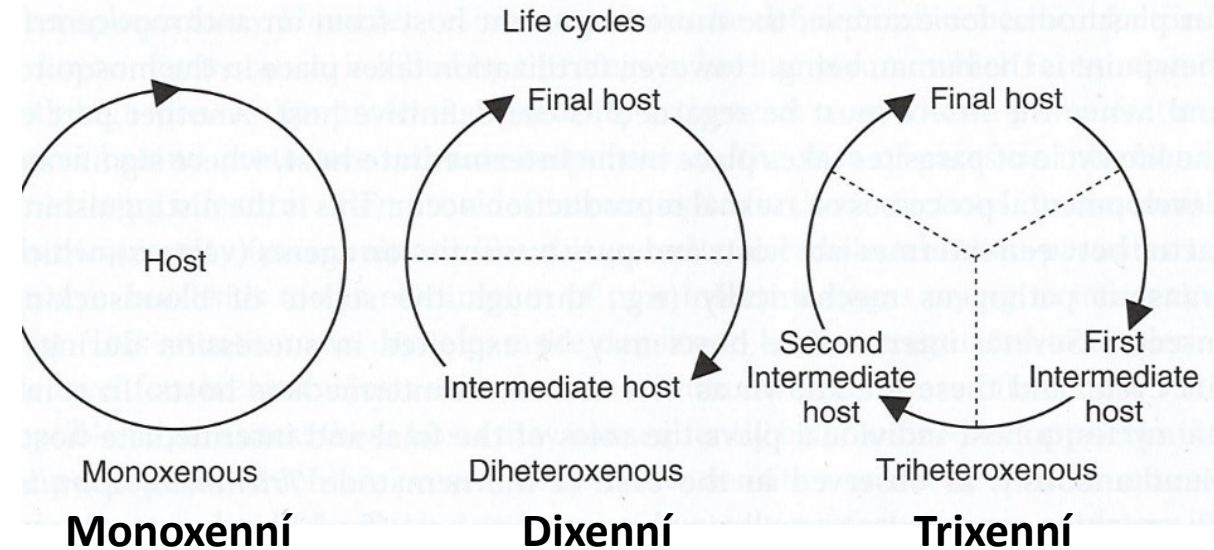
Monoxenní – (*Eimeria tenella*, *Enterobius vermicularis*)

Heteroxenní – *Toxoplasma gondii*, *Sarcosystis tenella*, *Fasciola hepatica*)

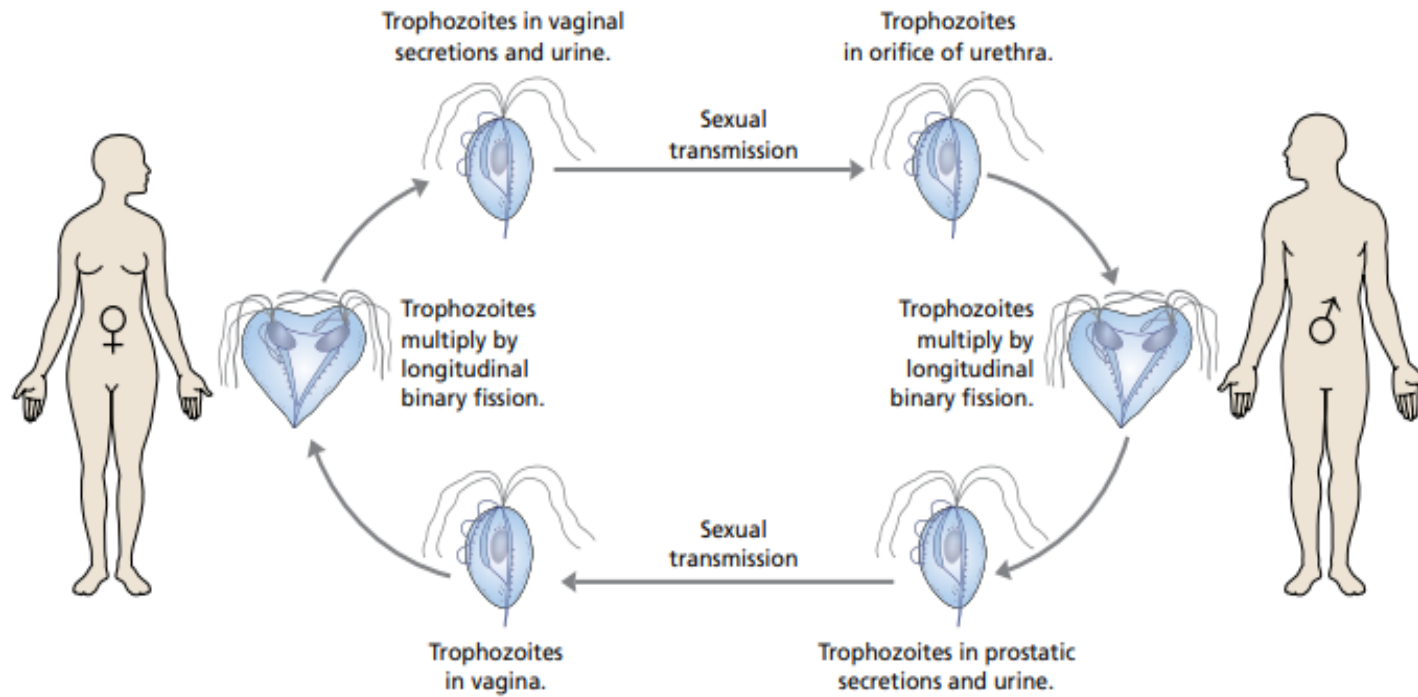
Dixenní

Trixenní

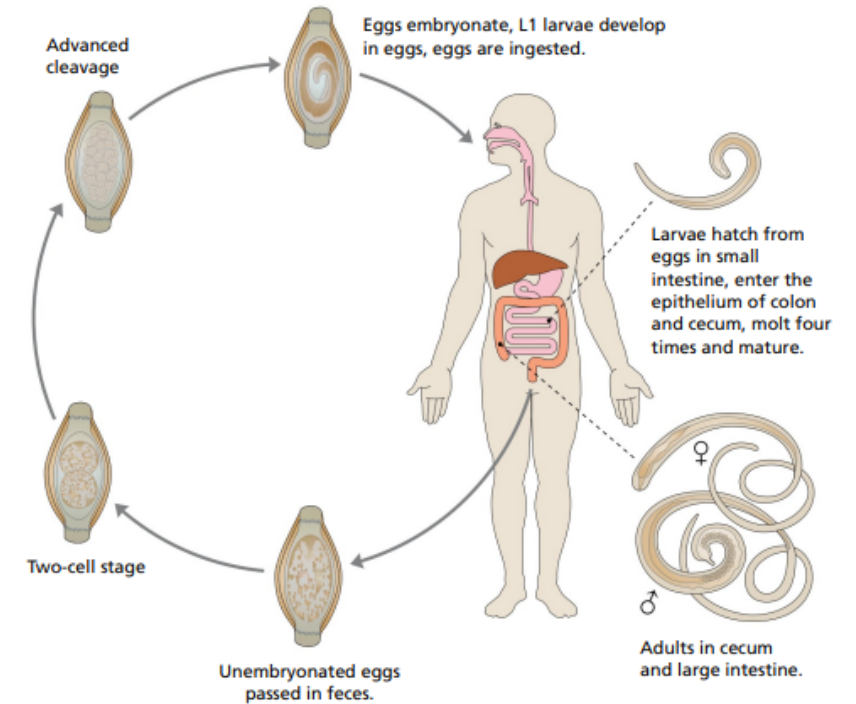
Tetraxenní

Monoxenní paraziti

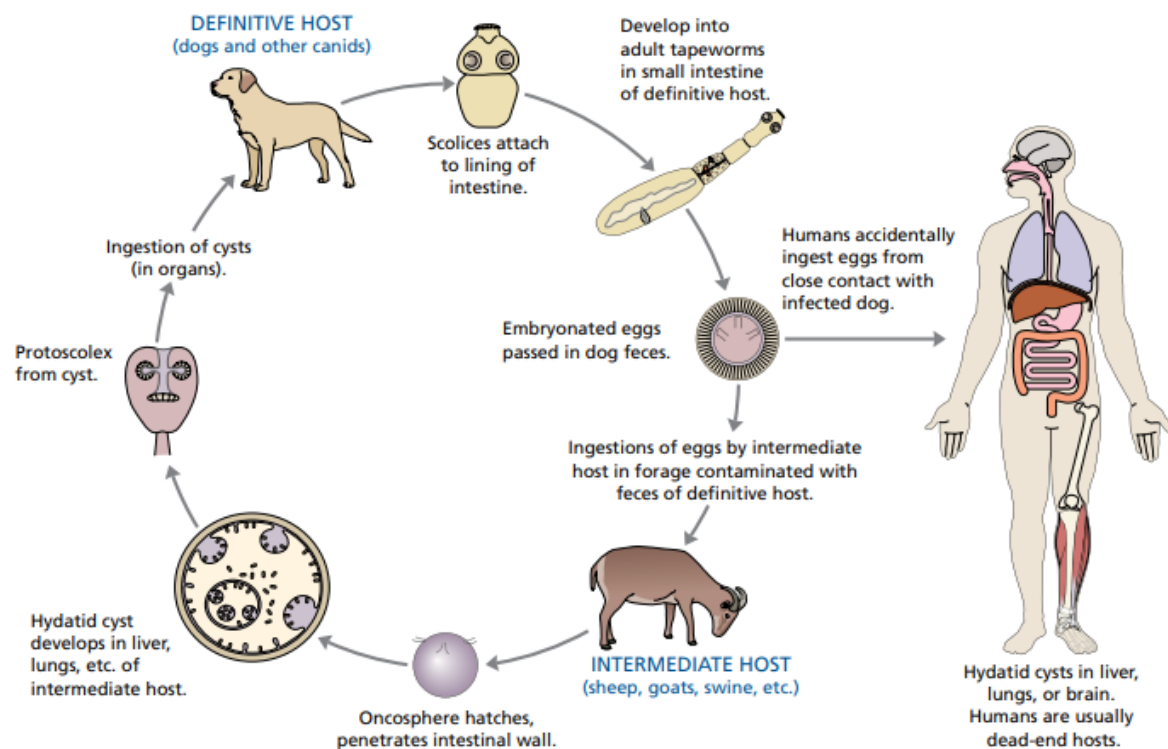
Trichomonas vaginalis
(přenos kontaktem)

Trichuris trichiura
(šíří se vajíčky)

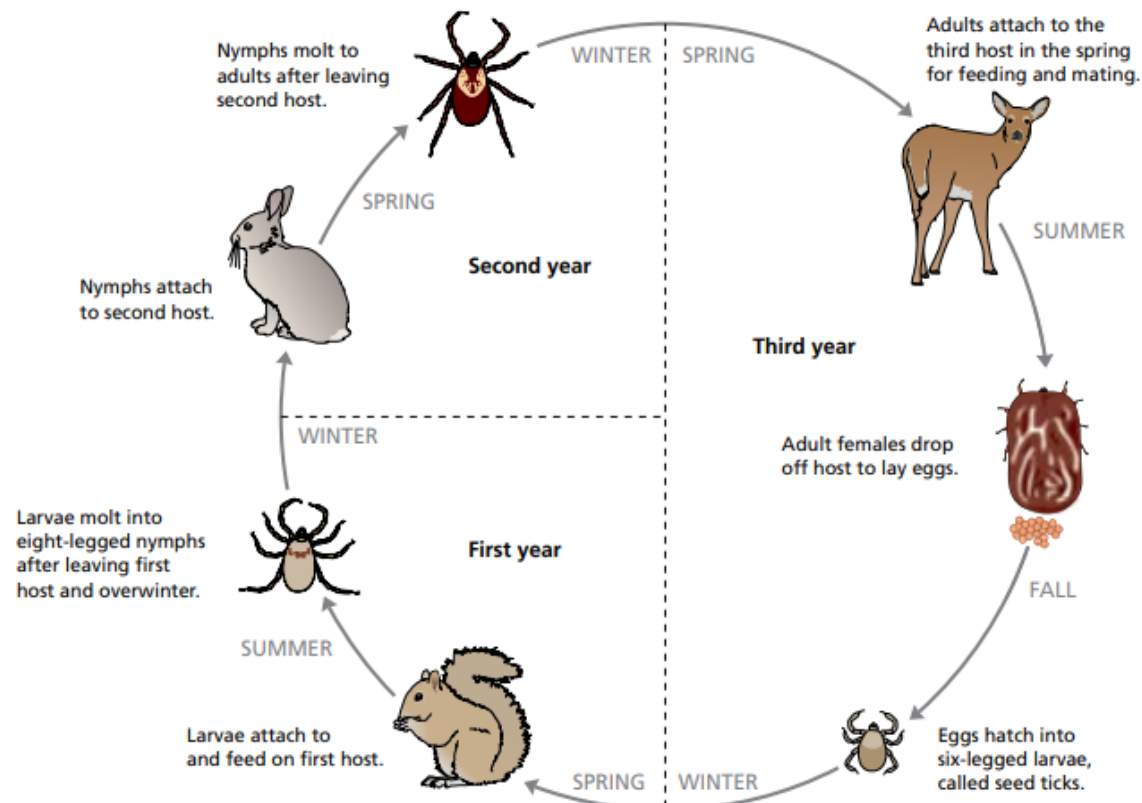
Heteroxenní paraziti

Dixenní

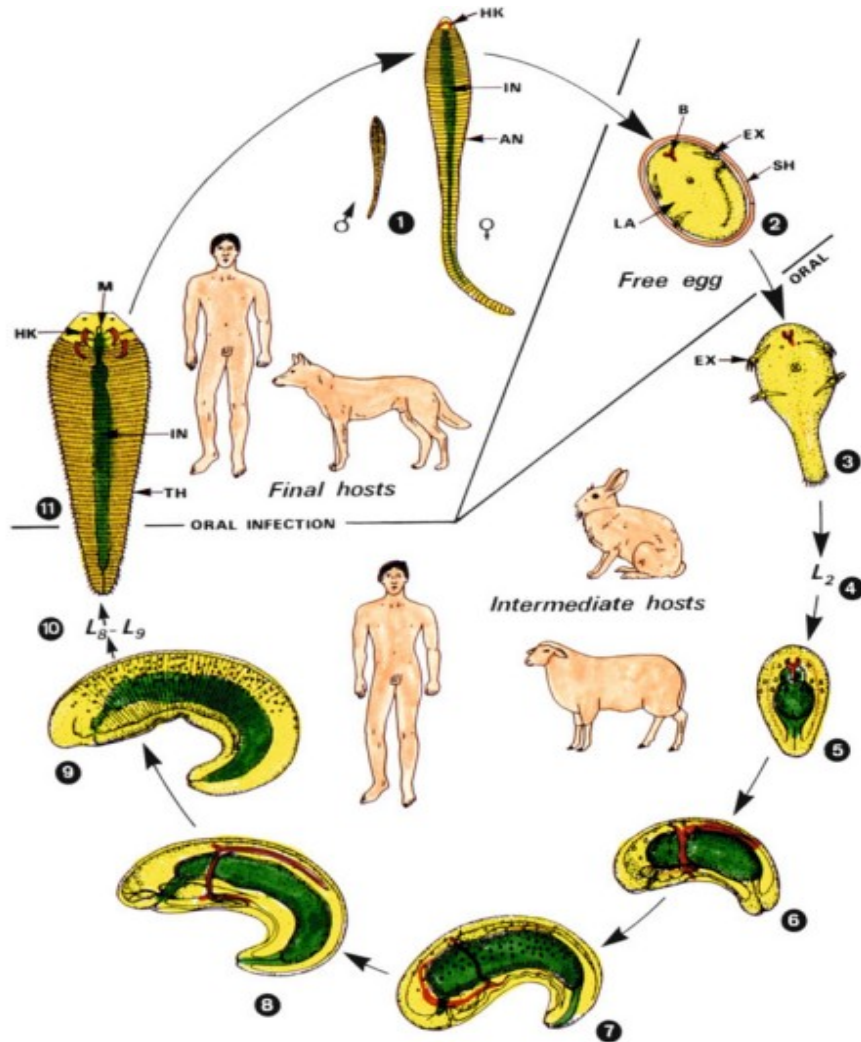
Echinococcus granulosus
(přenos troficky)

Trixenní

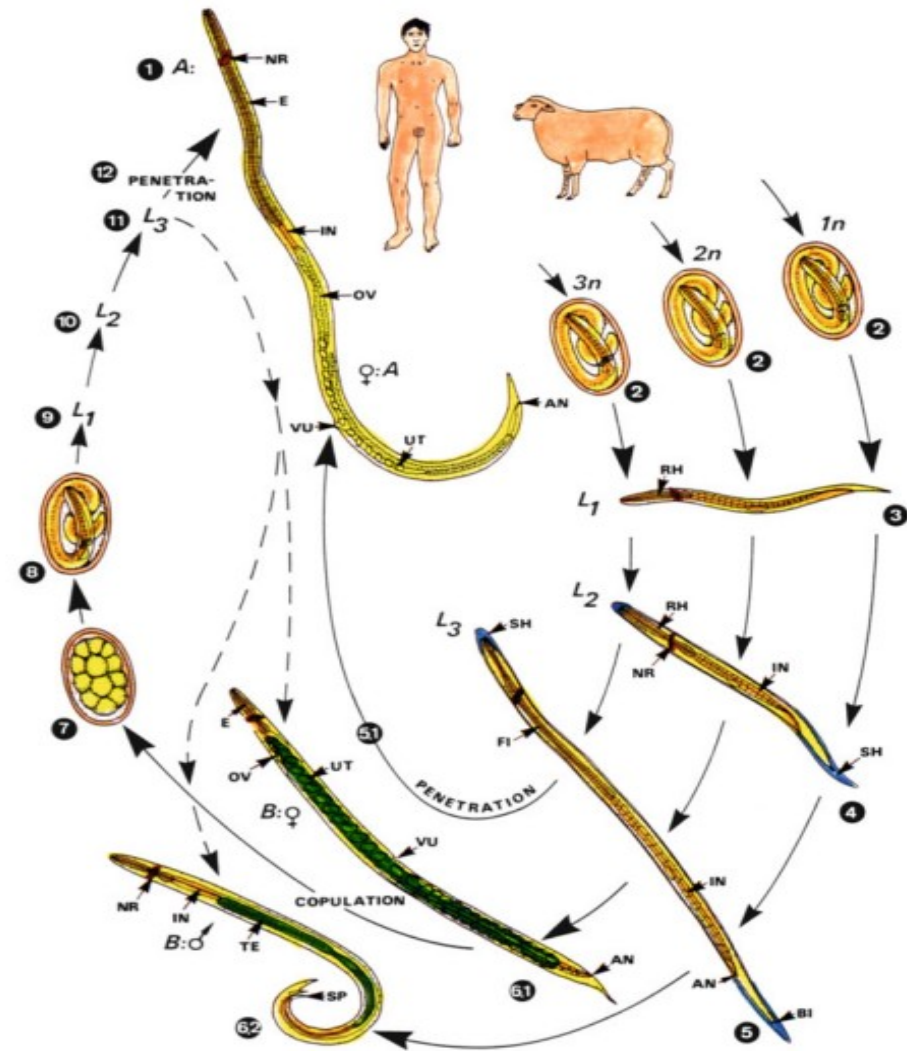

Ixodes ricinus
(šíří se kontaktem)

Biohelminti versus Geohelminti

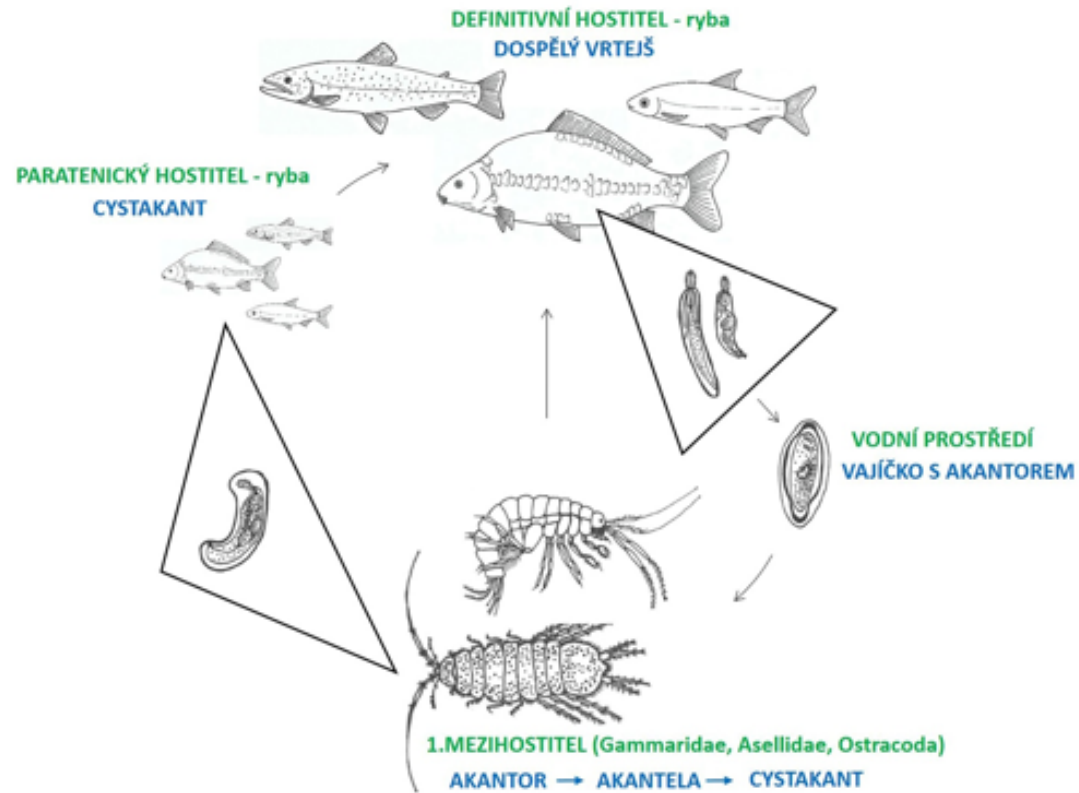

Linguatula serrata
(přenos trofický)

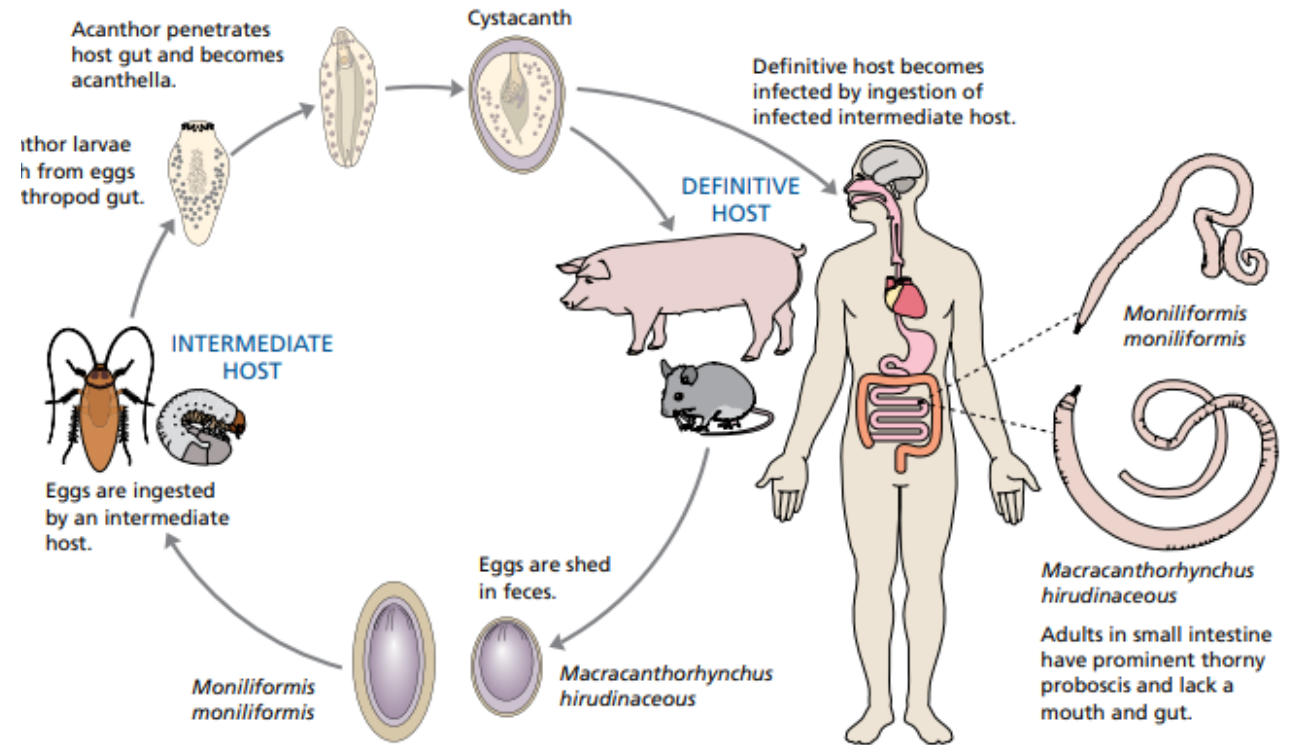

Strongyloides stercoralis
(Invazní larva L3)

Životní cyklus akvatický versus terestrický

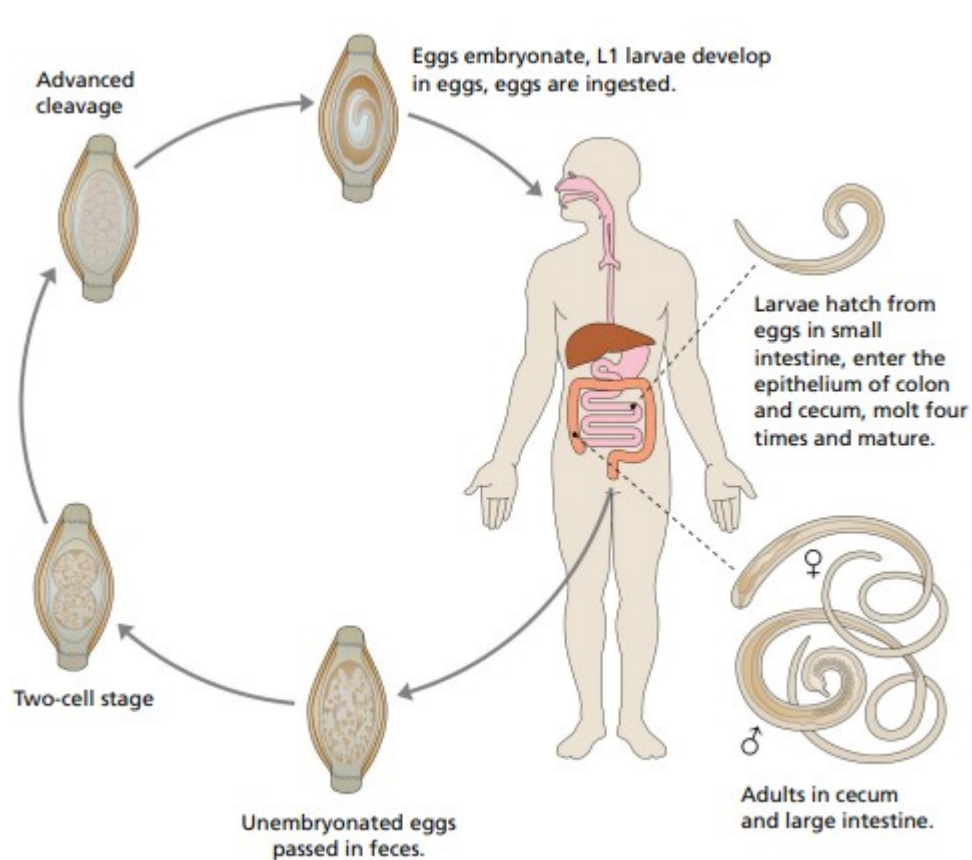

Neoechinorhynchus rutili
(trofický přenos)

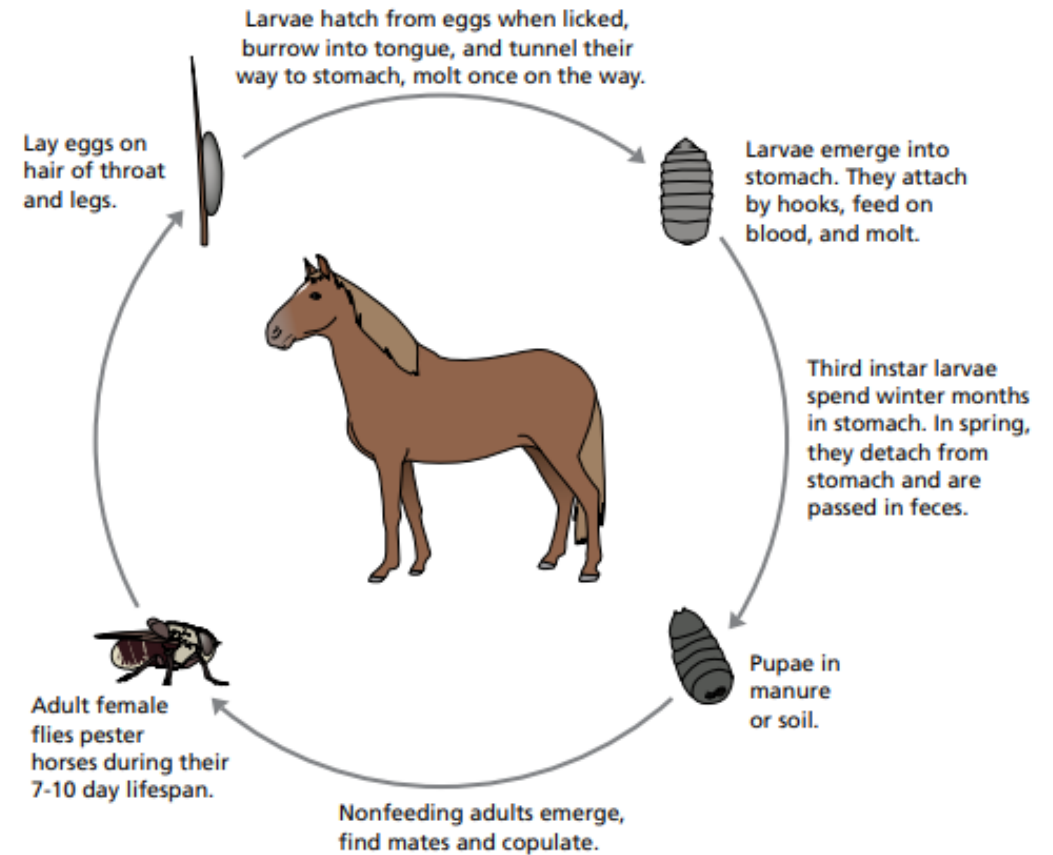

Macracanthorhynchus hirudinaceus
(trofický přenos)

Životní cyklus přímý

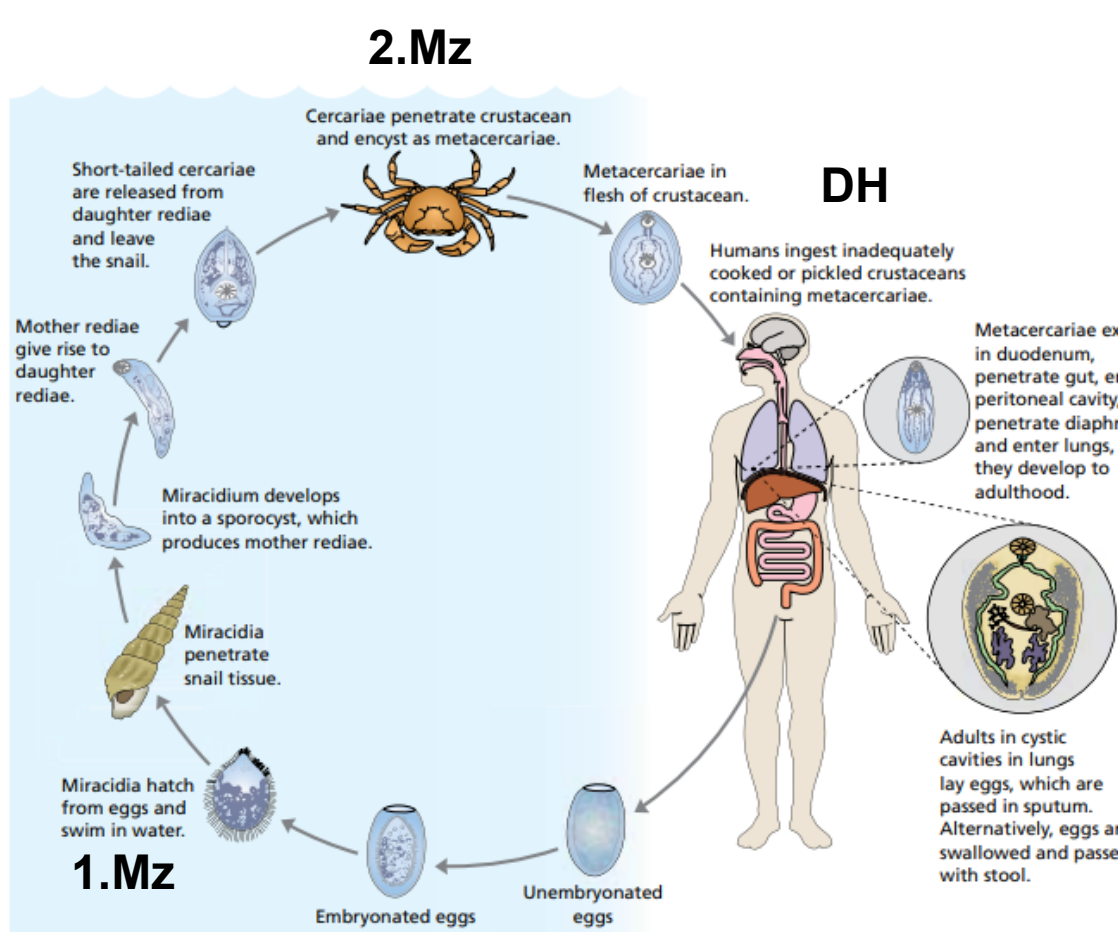

Trichuris trichiura
(šíří se vajíčky)

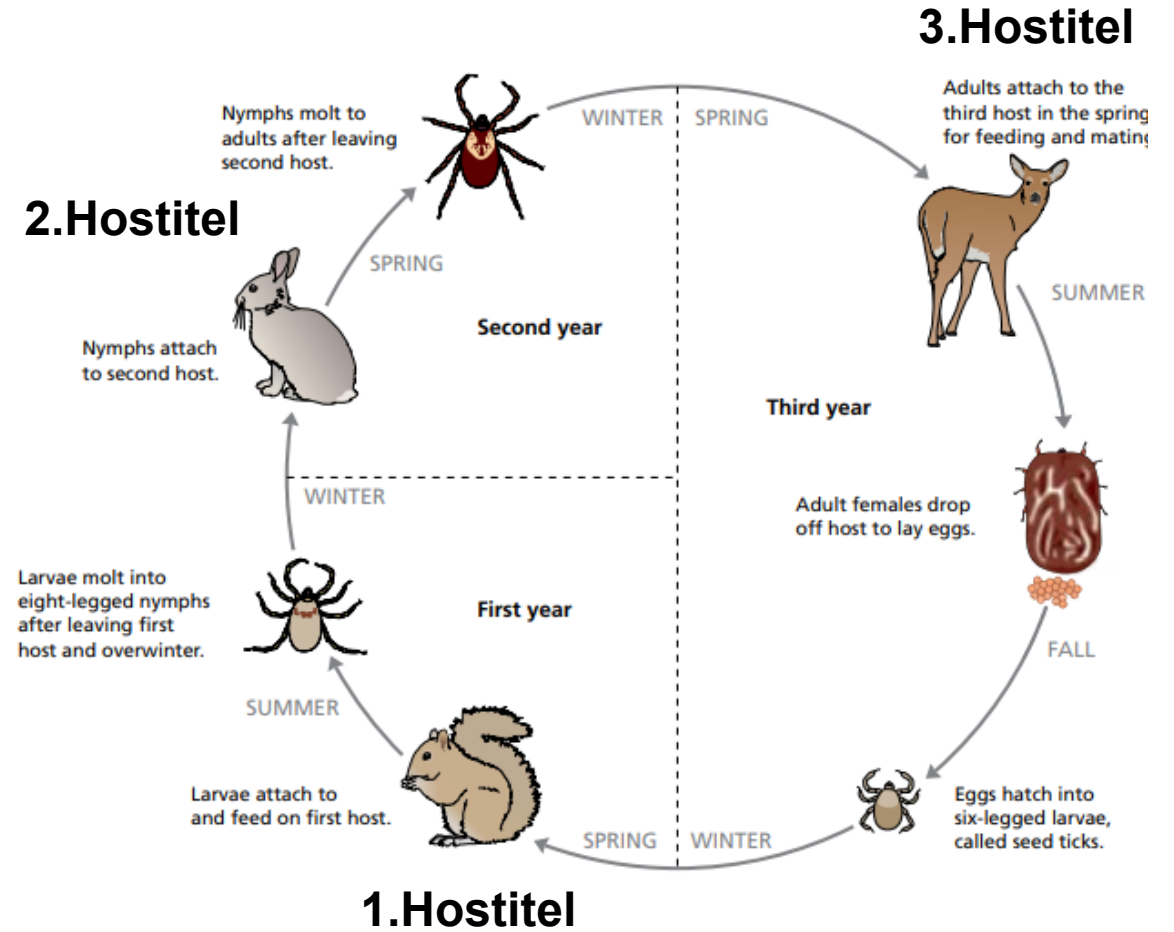

Gasterophilus intestinalis
(přenos vajíčko – larva)

Životní cyklus nepřímý

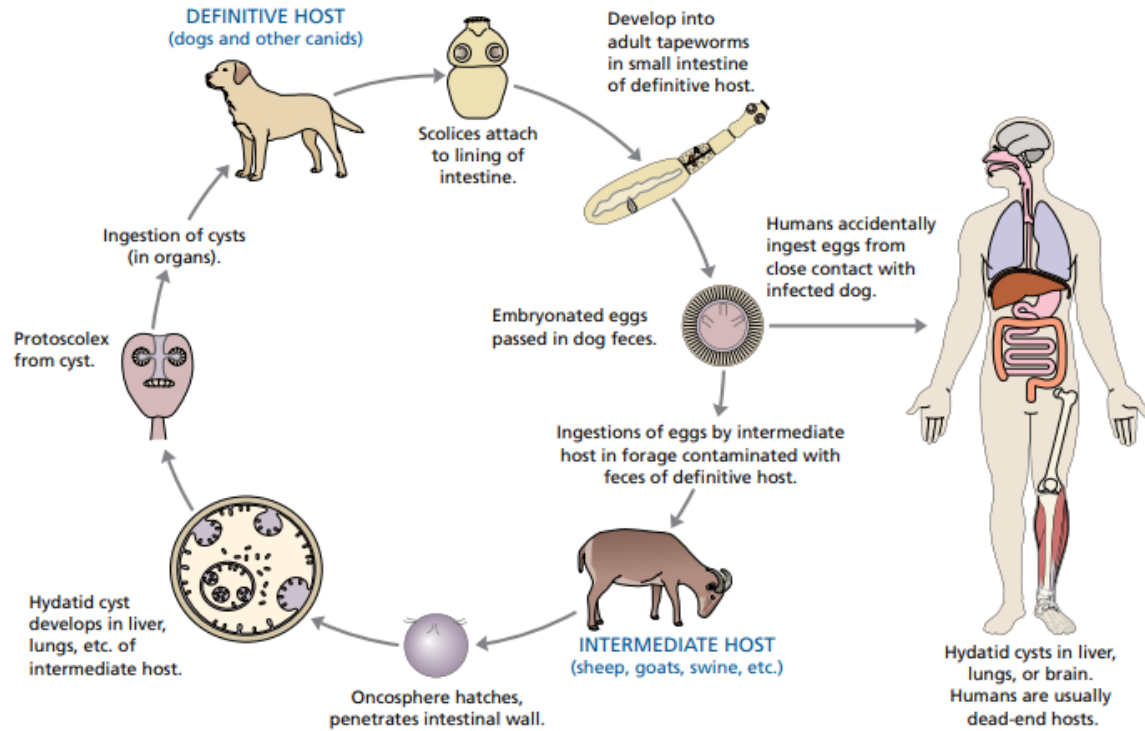

Paragonimus westermani

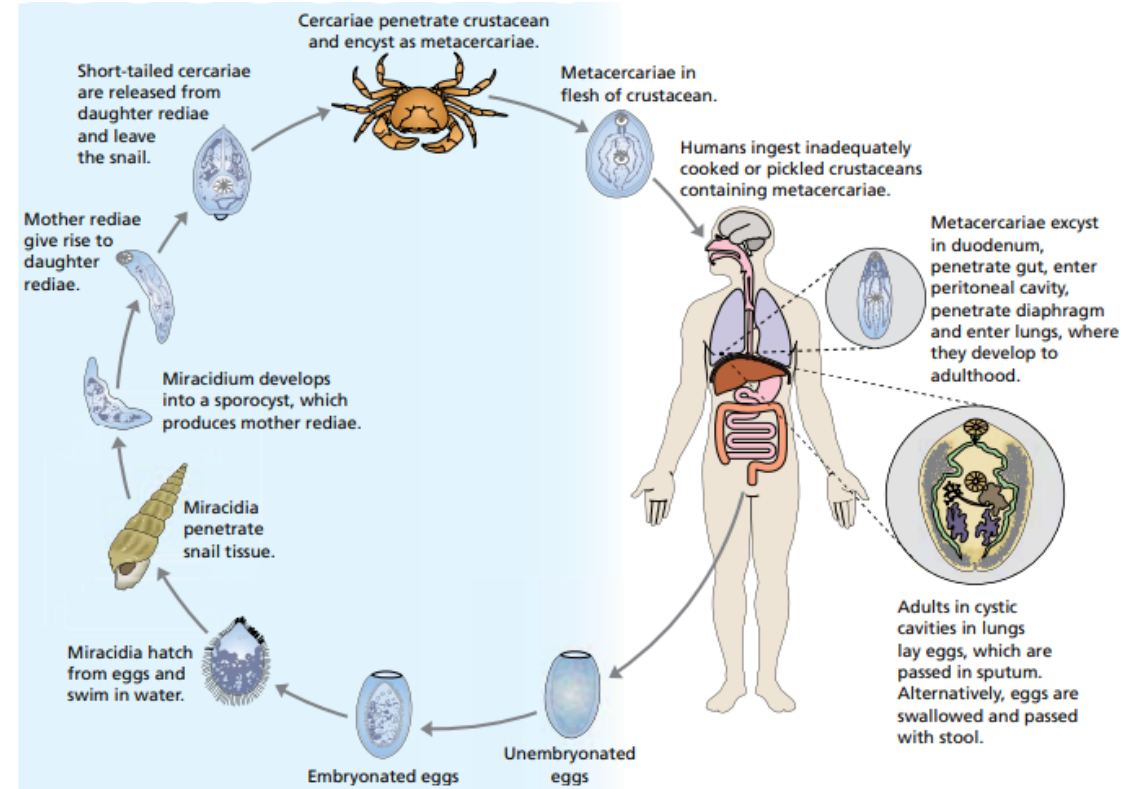

Ixodes ricinus

Autogenní versus allogenní

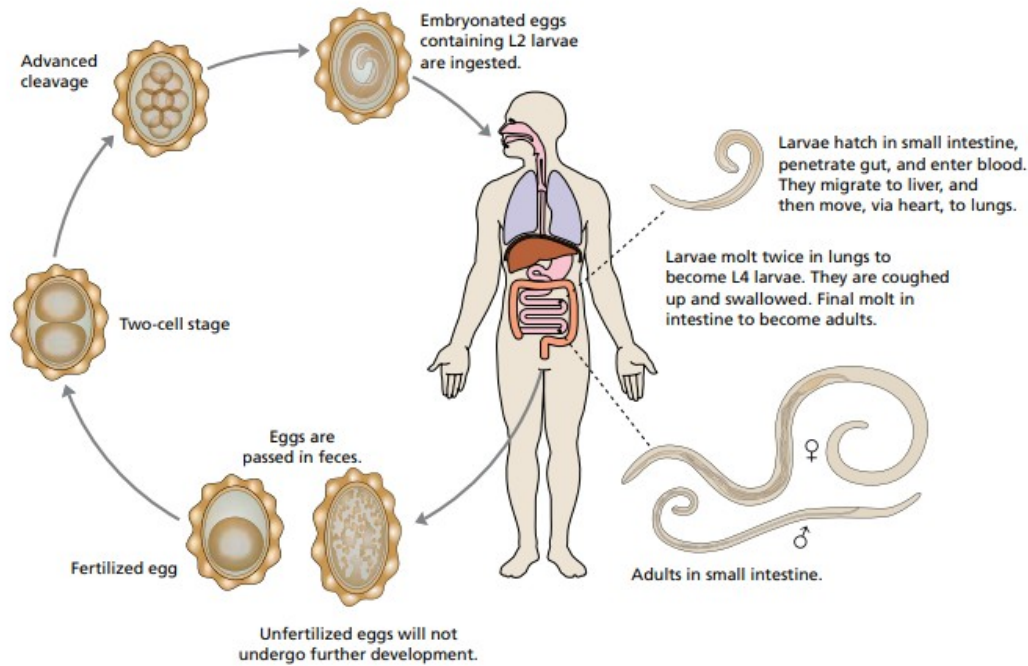

Echinococcus granulosus

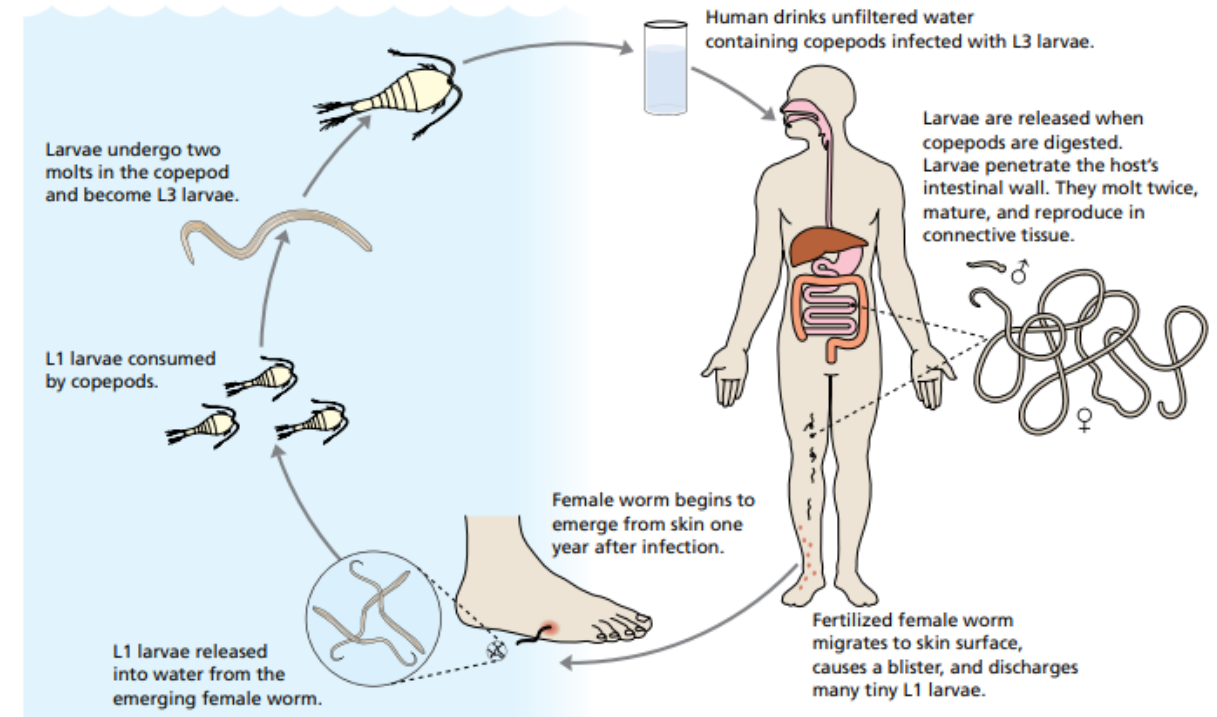

Paragonimus westermani

Autogenní versus allogenní

Ascaris lumbricoides

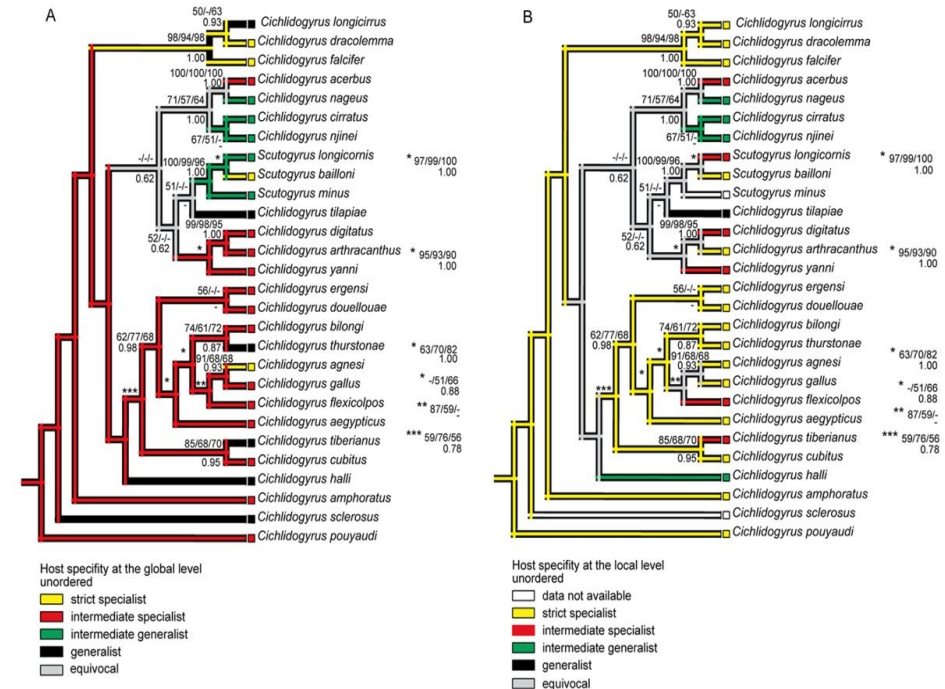
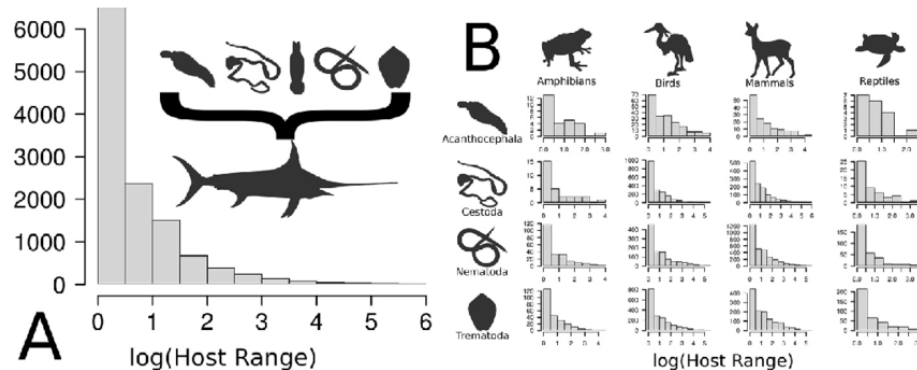
Dracunculus medinensis

Podle způsobu výživy

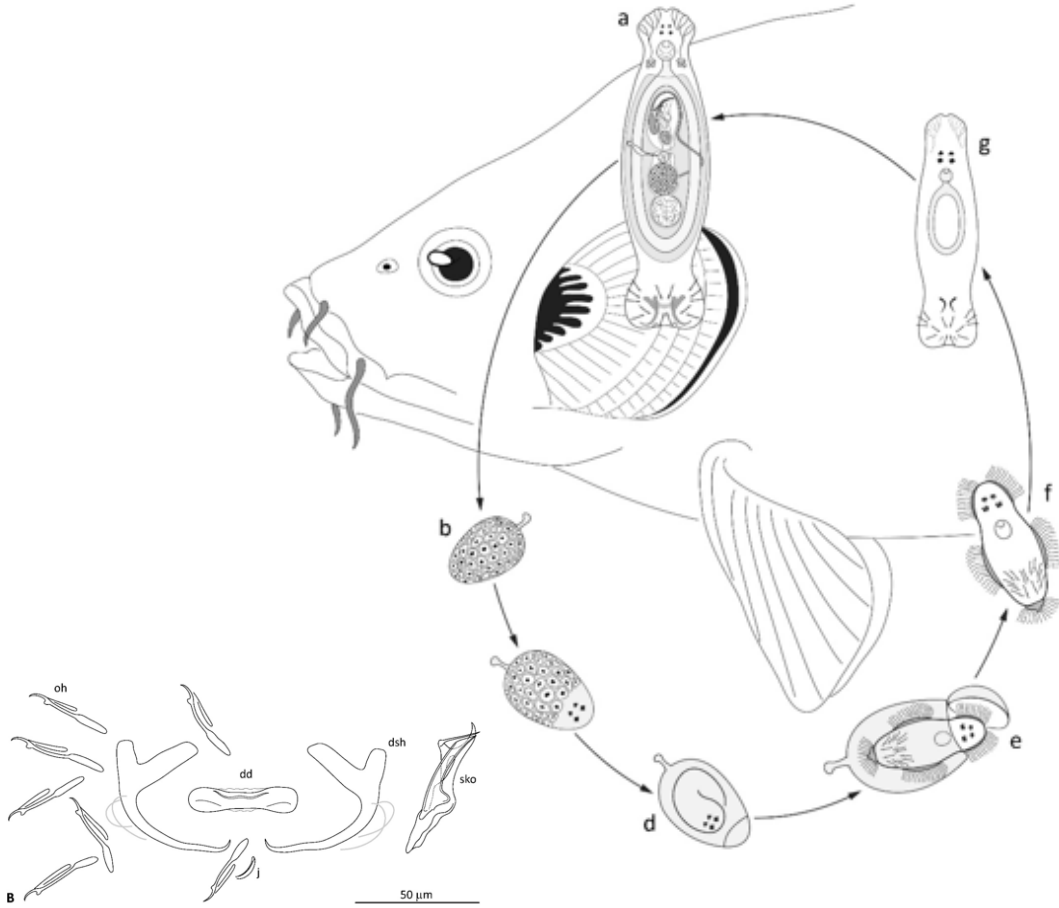
Stenofágní (monofágní) živí se na jednom druhu hostitele – specialista

Euryfágní (polyfágní) – živí se více druhích hostitelů – generalista

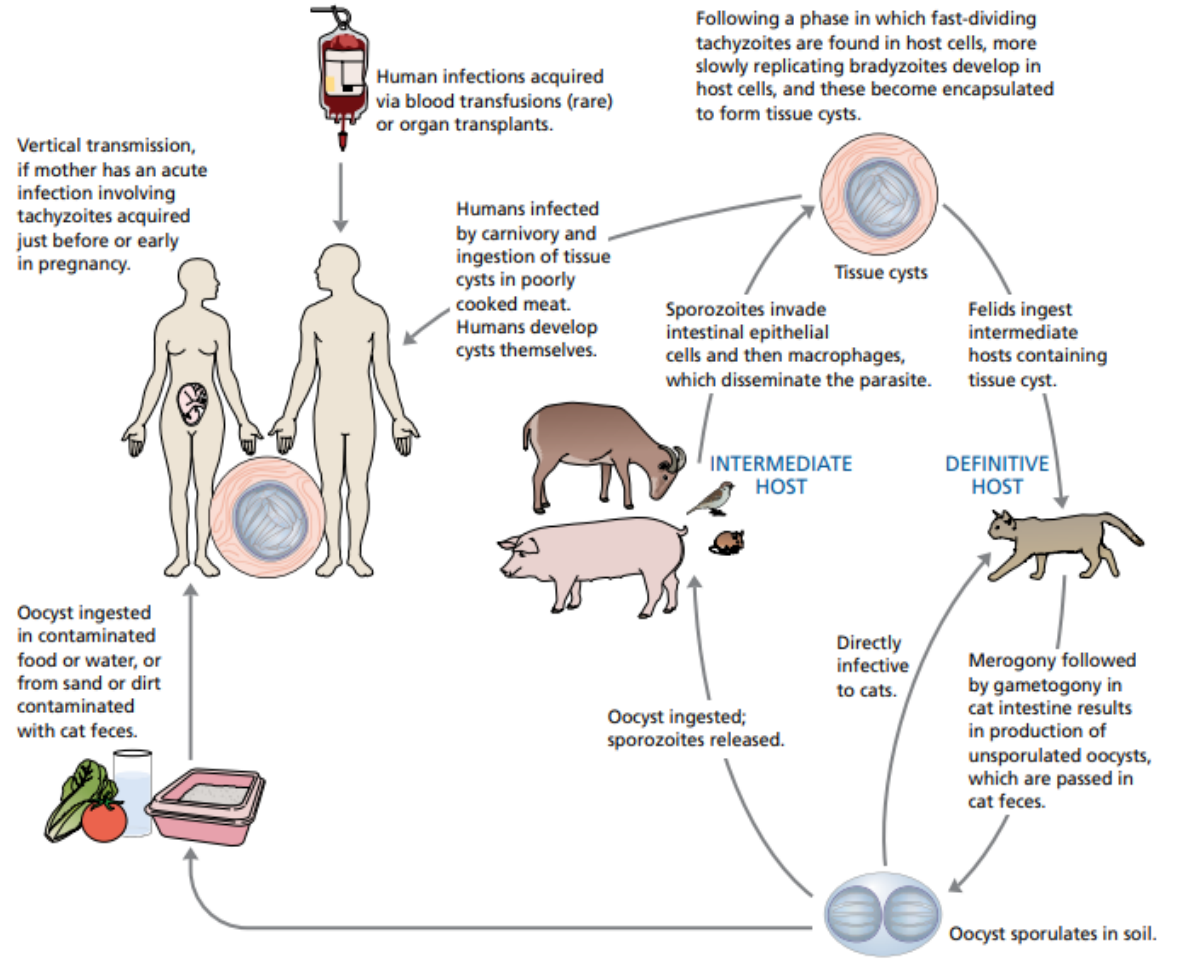
Specifičnost cizopasníka

Stenofágní *versus* euryfágní

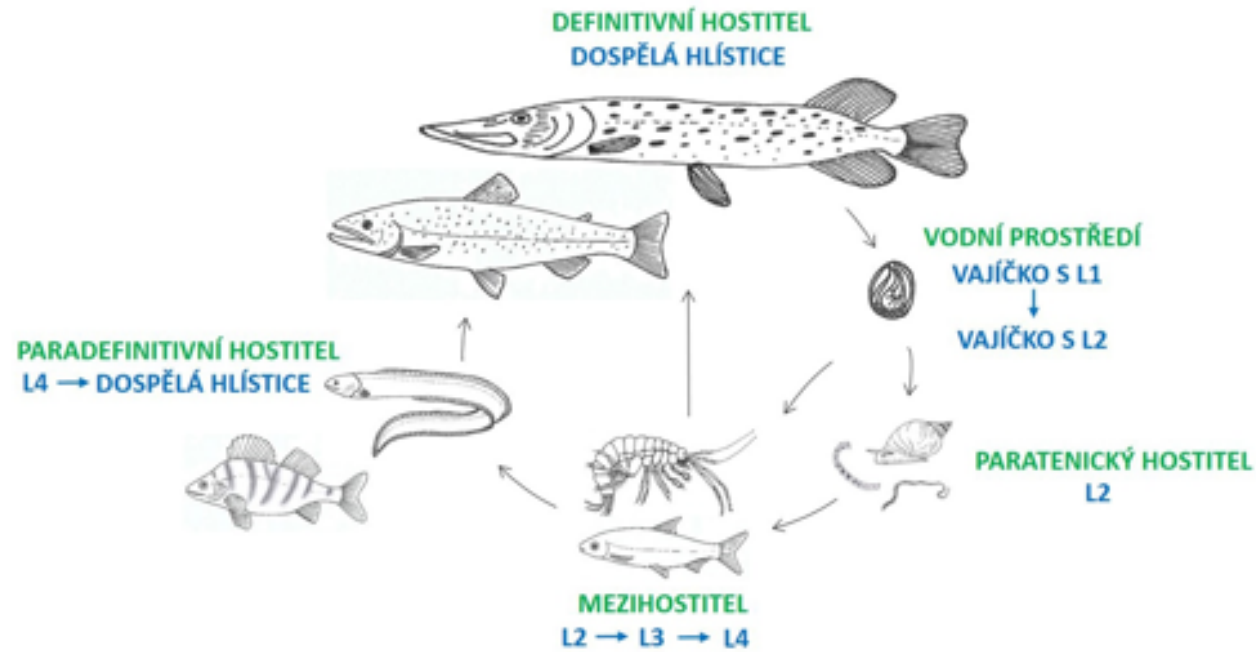

Dactylogyrus vastator

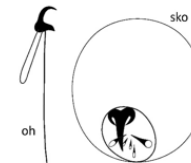
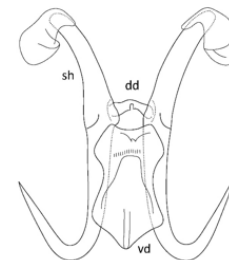
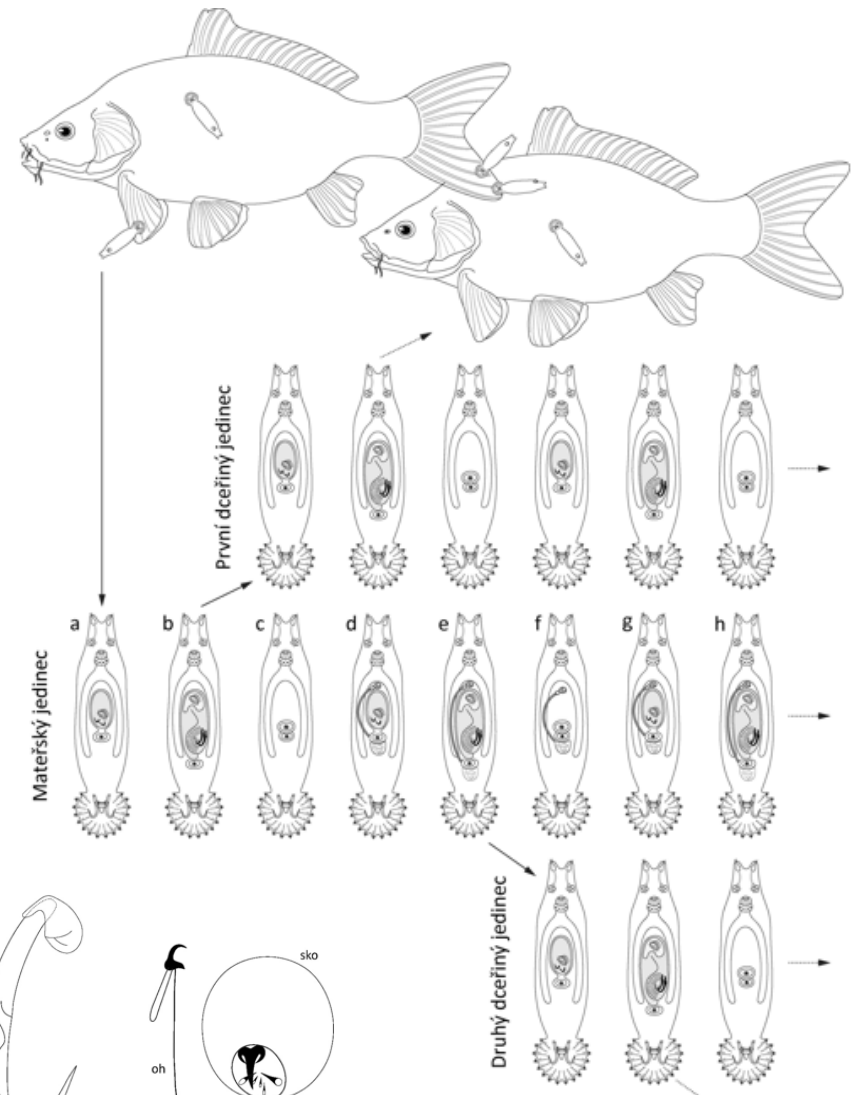

Toxoplasma gondii

Generalisti versus specialisti

Raphidascaris acus

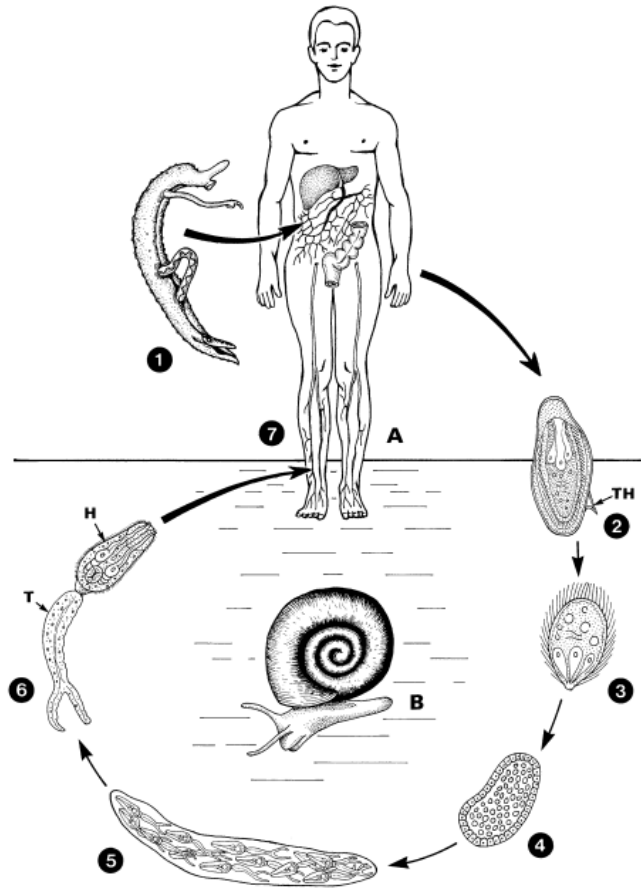

Gyrodactylus cyprini

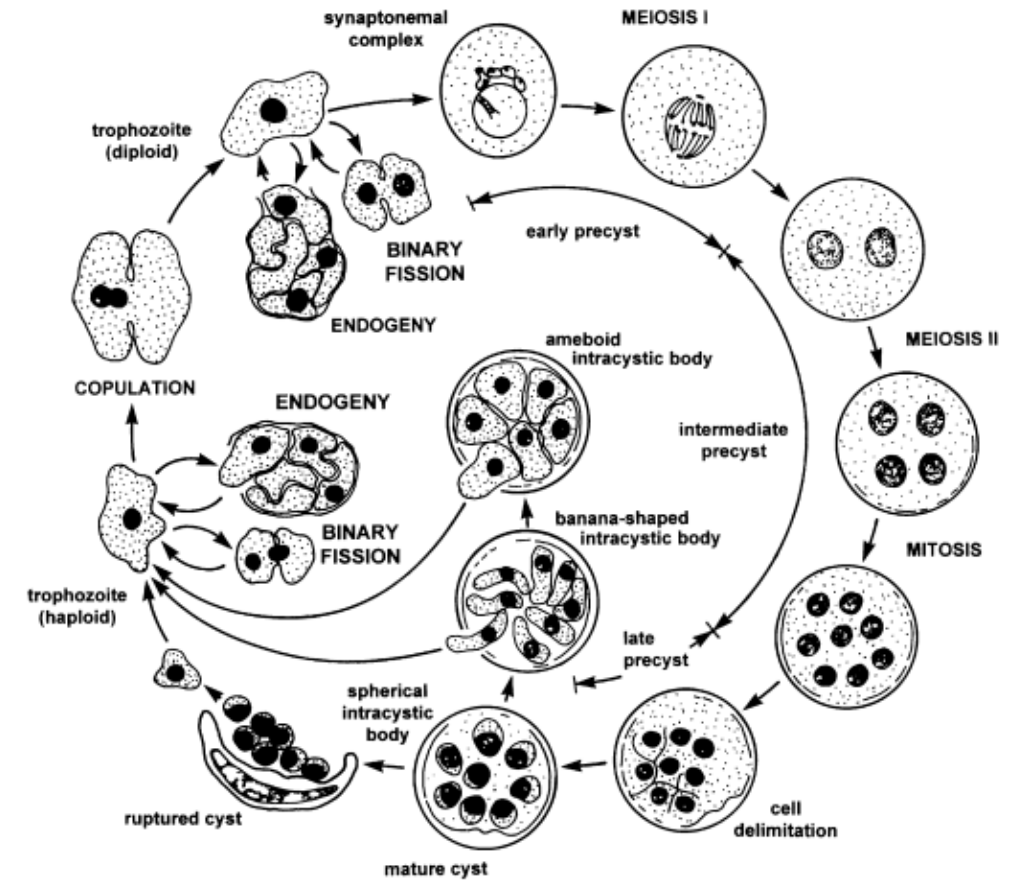
Primární versus oportunní

Oportunní parazitózy:

- *Pneumocystis carini*
- *Cryptosporidium parvum*
- *Toxoplasma gondii*
- *Giardia lamblia*
- *Blastocystis hominis*
- *Naegleria fowleri*
- *Acanthamoeba* spp.
- *Entamoeba histolytica*
- *Isospora belli*
- *Cyclospora cayetanensis*
- Microsporidia
- *Balantidium coli*
- *Strongyloides stercoralis*
- *Sarcoptes scabiei*
- *Demodex folliculorum*
- Encephalitozoonosis (AIDS/HIV)

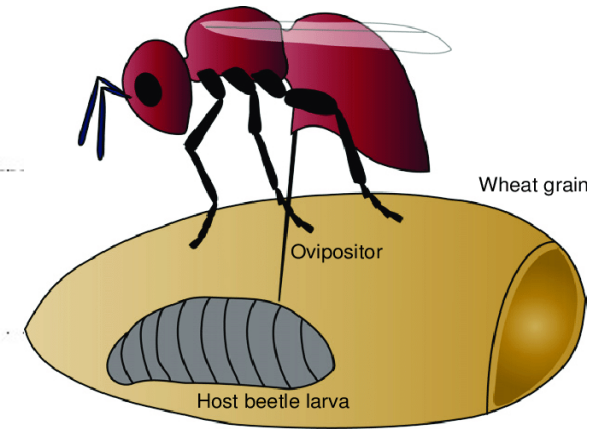
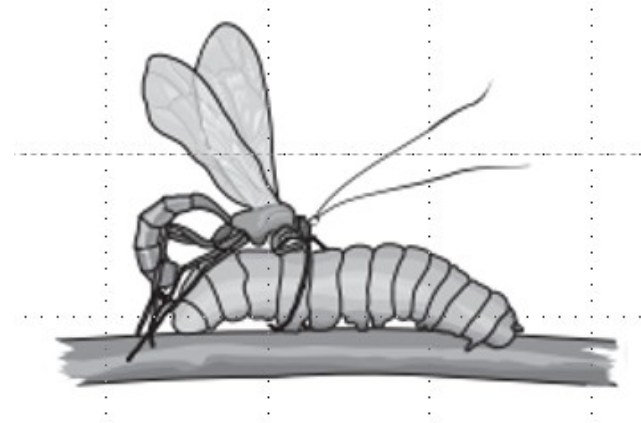
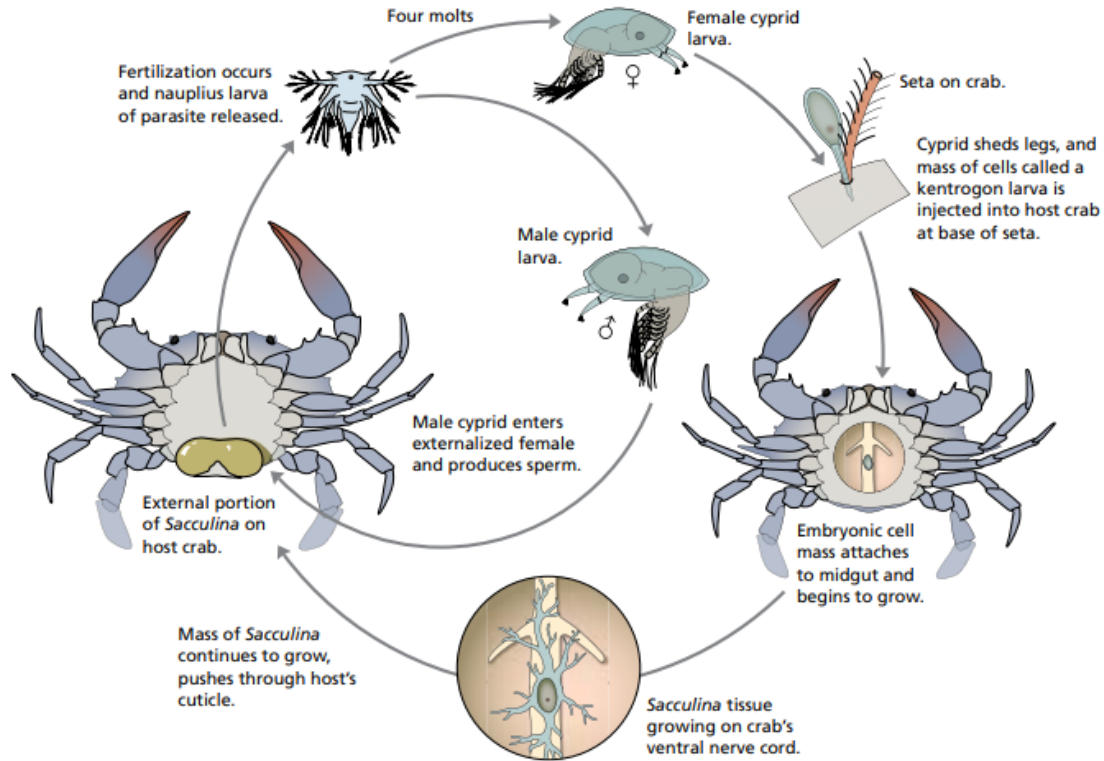

Schistosoma mansoni

Pneumocystis carini

Koinobiont versus Idiobiont

Koinobiont - parazit, který svému hostiteli po určité době povolí další vývoj (např. *Sacculina*)

Idiobiont - parazit, který svému hostiteli znemožní další vývoj (typicky parazitoid napadající imobilní stadia – vajíčka, kukly).

Biotrofní *versus* Nekrotrofní

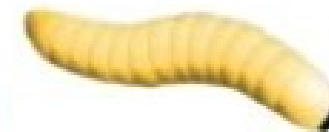

imago

Vajíčka

12-25h

Larva

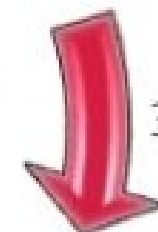
3 dny

10mm

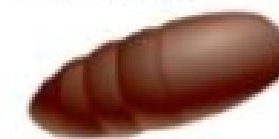
Moucha

3-8 dní

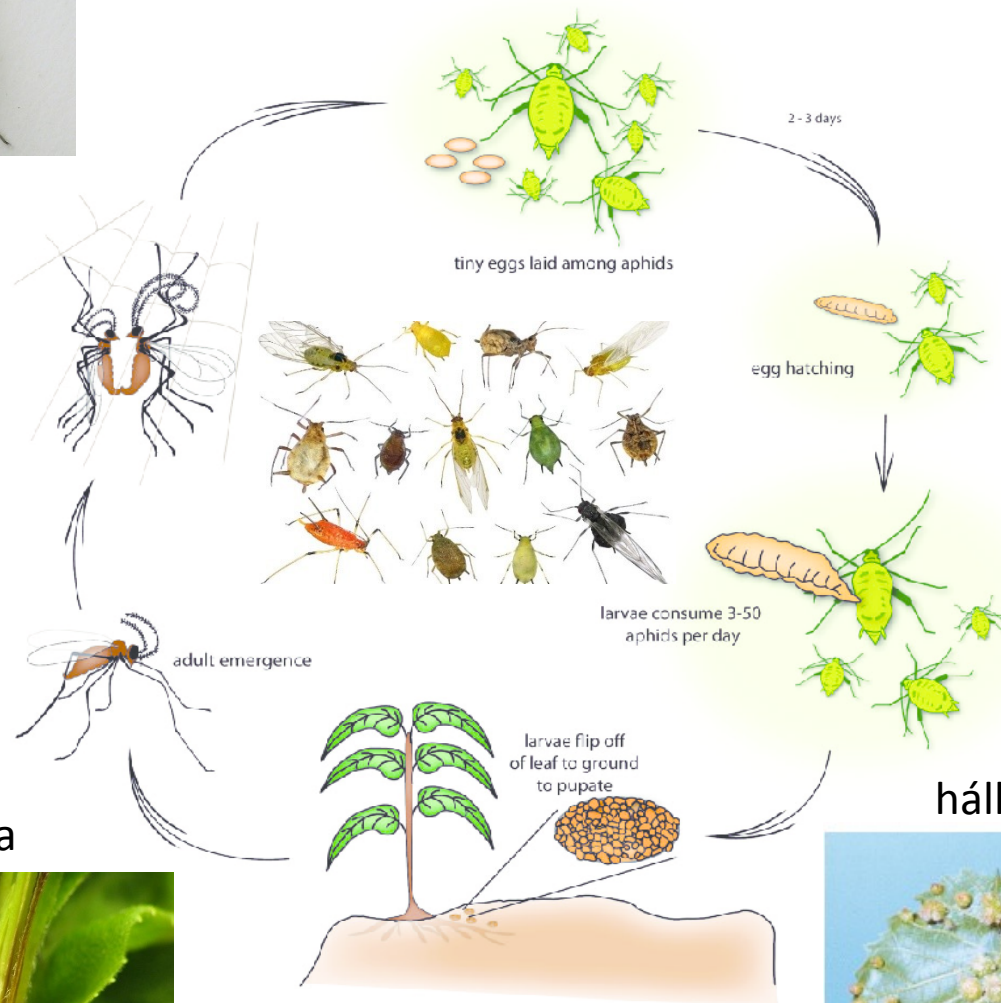

Kukla

3-8 dní

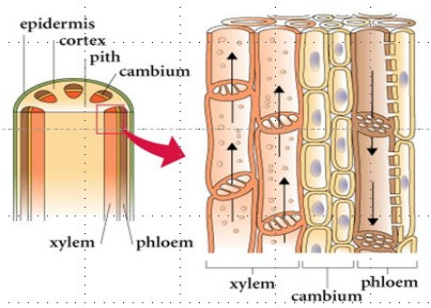

Lucilia caesar
(masařka)

Rhopalomyia solidaginis
(mšice)

Holoparaziti versus Hemiparaziti

HOLOPARAZITI

(úplní/obligátní paraziti)

- Organické i anorganické látky
- Nemají chlorofyl
- Zcela závislí na hostiteli
- Na povrchu hostitele
- Listy i kořeny redukovány
- Haustoria do floému a i do xylému
- Příklady:
  - Zárza (kořeny lučních rostlin)
  - Podbílek (kořeny listnatých dřevin)
  - Kokotice (na jeteli aj.)

Kokotice evropská

Zárza šupinatá

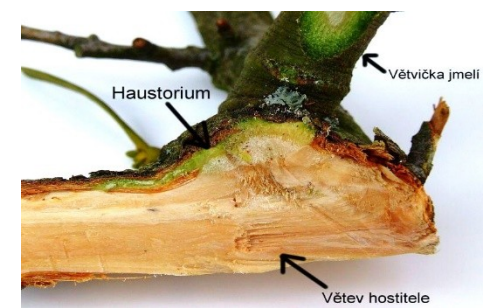

HEMIPARAZITI

(polo/fakultativní paraziti)

- Voda a minerální látky
- Zelené, částečně schopné fotosyntézy
- Místa s dostatkem světla
- Haustoria buď jen do xylému nebo jen do floému a pak kořeny v půdě
- Příklady:
  - Jmelí, Ochmet (do xylému)
  - Světlík, černýš, všivec (do floému)

Jmelí bílé evropské

Biotrofní versus Nekrotrofní

- **Biotrofní parazité** - nejvíce specializovanými parazity jsou ti, jejichž přítomnost **hostitel toleruje** a jejichž přítomnost **nevyvolává silnou reakci**. Příkladem mohou být mšice, ty sají asimiláty ze sítkovic, které zůstávají stále aktivní.
- Mnozí **biotrofní parazité** však **vyvolávají novou změnu ve vývoji hostitele**. Zástupci řádů dvoukřídlých (*Cecydiomydæ*) a blanokřídlých (*Cynipidæ*) kladou vajíčka do tkáně hostitele, která reaguje obnoveným růstem – **tvorí se hálky**.
- **Přítomnost parazita stačí**, aby začal **morfogenetický proces**, který může pokračovat i v nepřítomnosti vyvíjející se larvy. Protože **součástí procesu je přenos plasmidů**, parazit dokáže **způsobit genetickou změnu hostitelské buňky**.
- U **unitárních organismů** patří mezi reakce na parazity **změna chování hostitele, která zvyšuje možnosti přenosu parazita**. Například **strunovec vodní *Gordius***, cizopasí na kudlankách nábožných. Tento červ má část svého životního cyklu závislou na vodním hostiteli. Nakažená **kudlanka se projevuje jako hydrofil** a tím je zajištěno, že se parazit dostane do vodního prostředí.
- **Úspěšnost biotrofního parazita** je závislá na tom, jak **účinným konkurentem je v boji o zdroje**, který vede s částmi hostitele na kterém parazituje. **Touto vnitřní konkurencí snižuje délku života, plodnost a růst hostitele**.

Biotrofní *versus* nekrotrofní

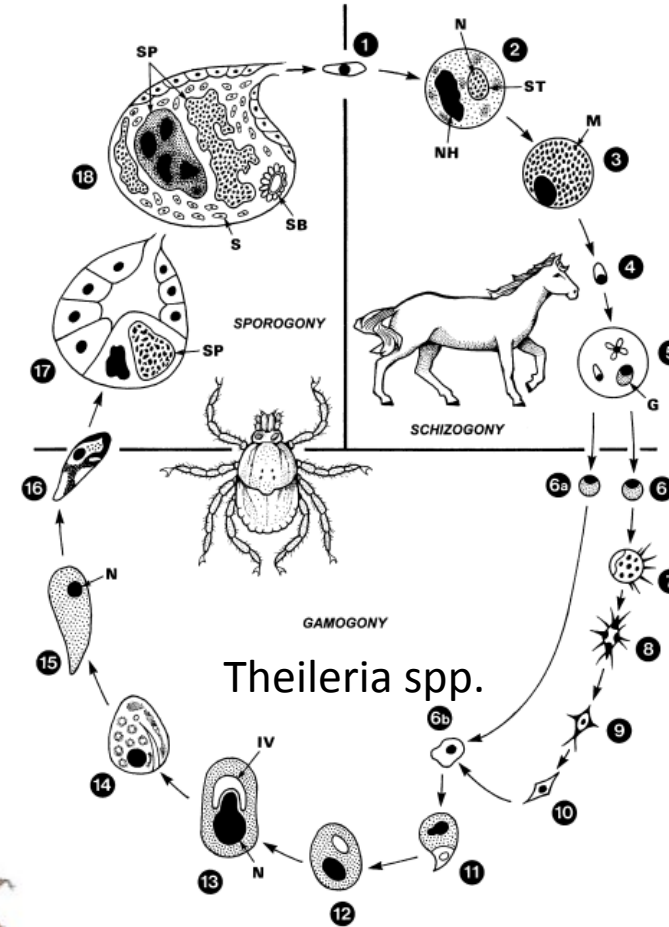
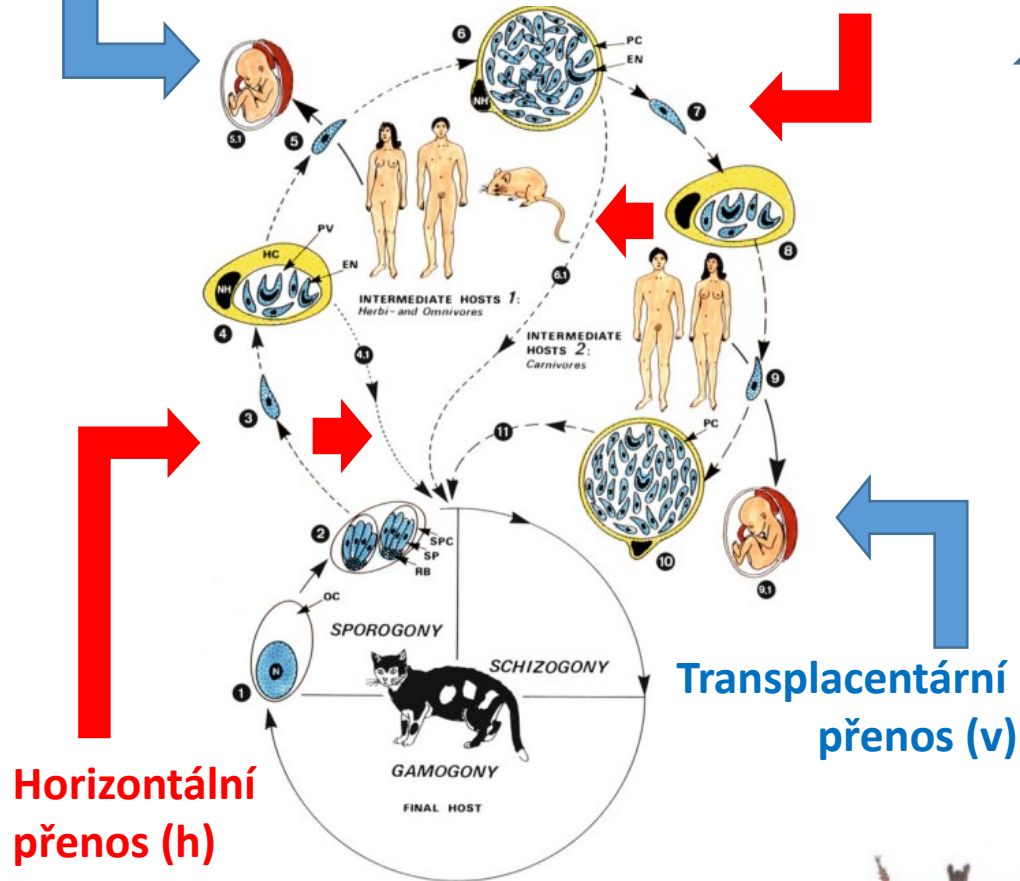
- **Nekrotrofní parazité** se zřídka specializují na jednotlivé hostitele, **napadají mnoho druhů**. Jejich **nároky na zdroj jsou nízké**, často se dají pěstovat na jednoduché umělé kultivační půdě.
- **Reakce hostitele** na nekroparazity je **značně omezená** – svědčí to o slabých obranných schopnostech hostitele. Rostliny často reagují shazováním napadených listů (tolice vojtěška po napadení *Pseudopeziza medicaginis*), nebo vytvářením zvláštních přepážek a zábran, které infekci izolují.
- Pokud jsou **hostitelé modulární organismy**, **nekroparazit často zničí část**, nikoliv celého hostitele – může zvýšit rychlost přirozené mortality listů rostliny, zatímco **zbytek rostliny zůstává naživu** a vyvíjejí se části nové.
- **Nekroparazité jsou detritivorními organismy**, protože svého **hostitele mohou usmrtit a zároveň mají přístup ke zdrojům jeho mrtvého těla jako první**. Příkladem může být australská bzučivka *Lucilia*. První napadení hostitele je směřováno **na živého hostitele**, na nějž jsou **nakladena vajíčka**. Larvy se vyvíjejí a **poškození vede ke smrti hostitele**. Při další kolonizaci je druh *Lucilia* už spíš **detritivorem než parazitem**.

Přenos horizontální (h) versus vertikální (v)

Transplacentární
přenos (v)

Horizontální
přenos (h)

Transovariální přenos (v)

vajíčko

Transtádiální
přenos (v)

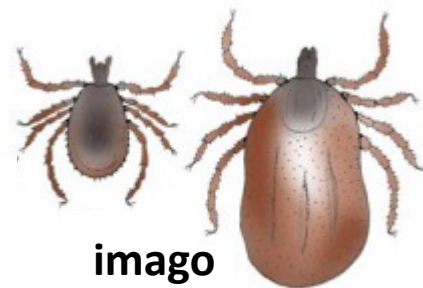

larva

Transtádiální
přenos (v)

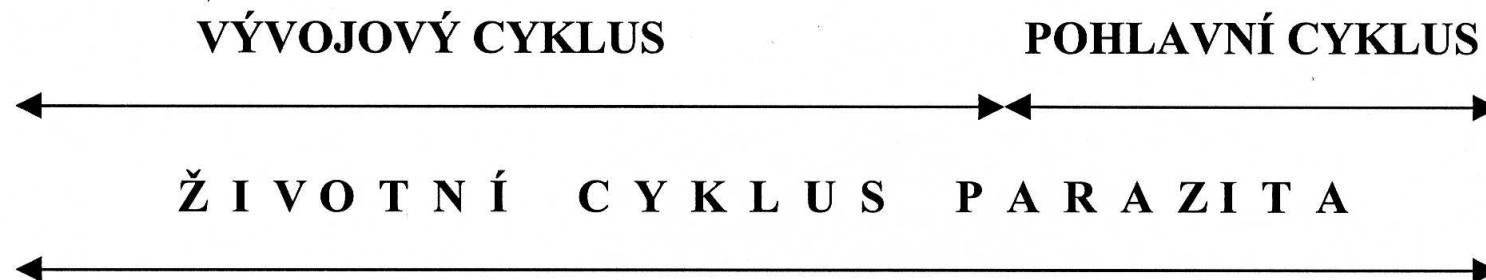
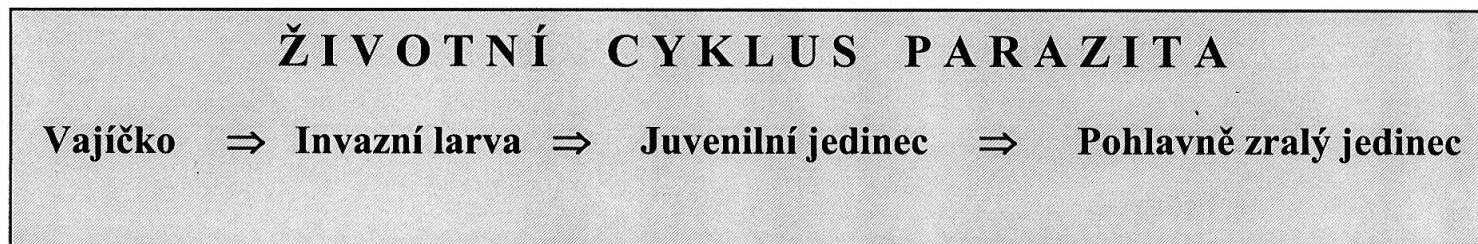
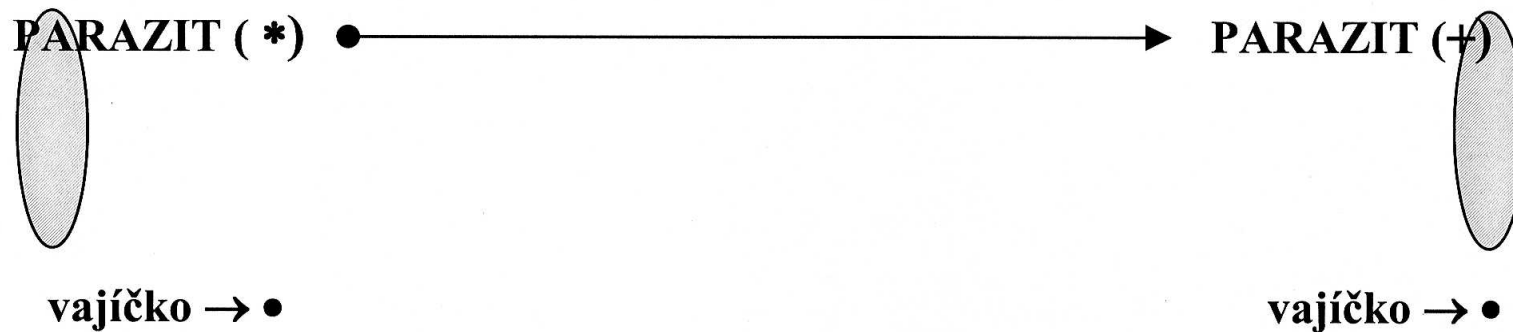
nymfa

imago

Transtádiální přenos (v)

Životní cyklus parazita

DEFINICE ŽIVOTNÍHO CYKLU PARAZITA:

„Životní cyklus zahrnuje všechny jevy probíhající v komplexu Parazit – Hostitel – Prostředí od vzniku vajíčka v mateřském jedinci do smrti z tohoto vajíčka vzniklého potomstva, včetně všech vývojových stádií dceřinných jedinců morfologicky nestejnorodých s jedincem mateřským.“

Typologie životních cyklů – použitá kritéria

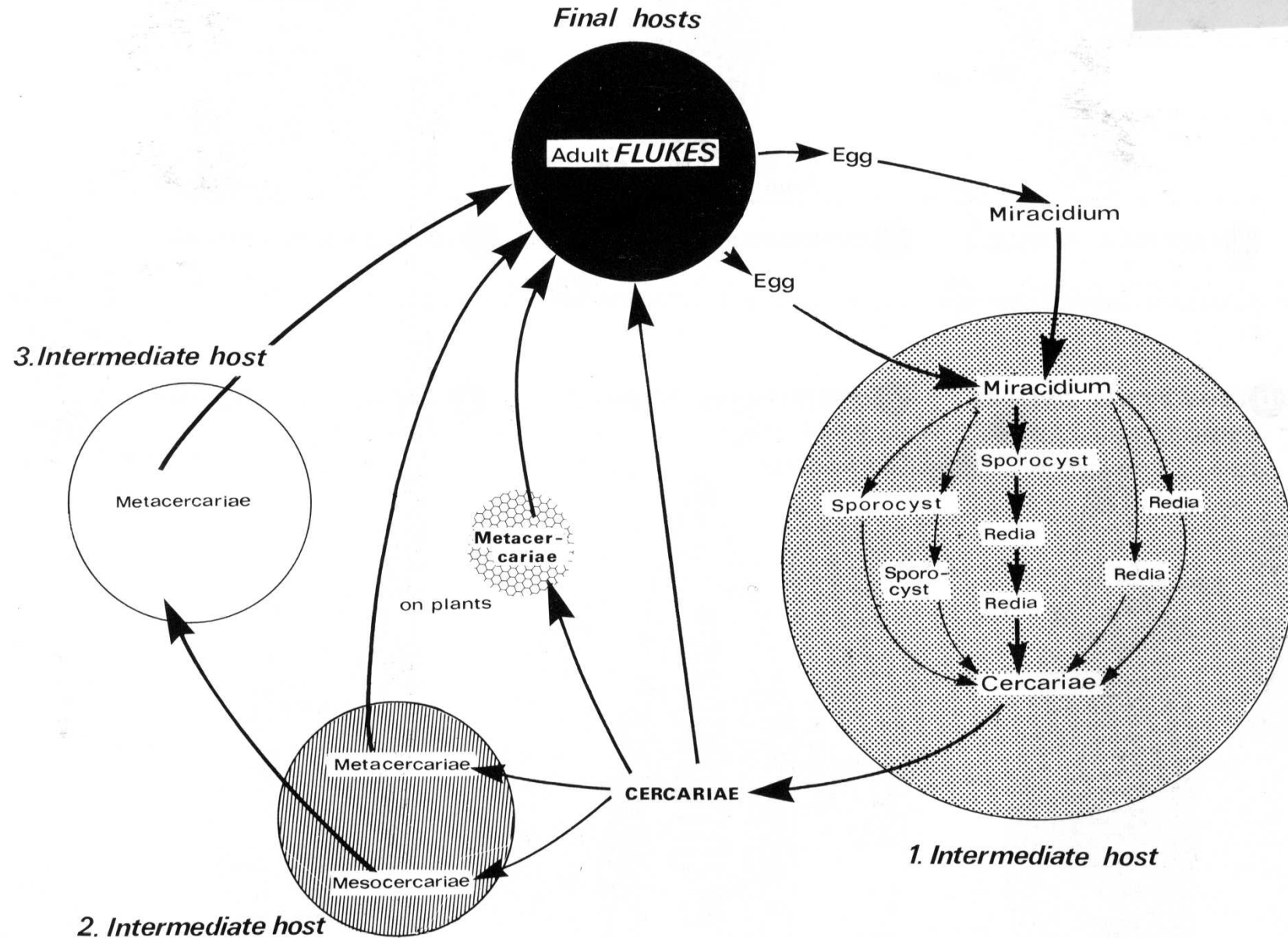
Kritéria použité typologie:

- Přítomnost či absence sexuálního rozmnožování
- Přítomnost či absence asexuálního rozmnožování
- Změna a počet hostitelů (mezihostitelů)
- Vnitřní akumulace potomků a to buď díky sexuálnímu nebo asexuálnímu rozmnožování
- Zda existuje či ne aktivní nebo klidové (quiescentní) či volné žijící stádium

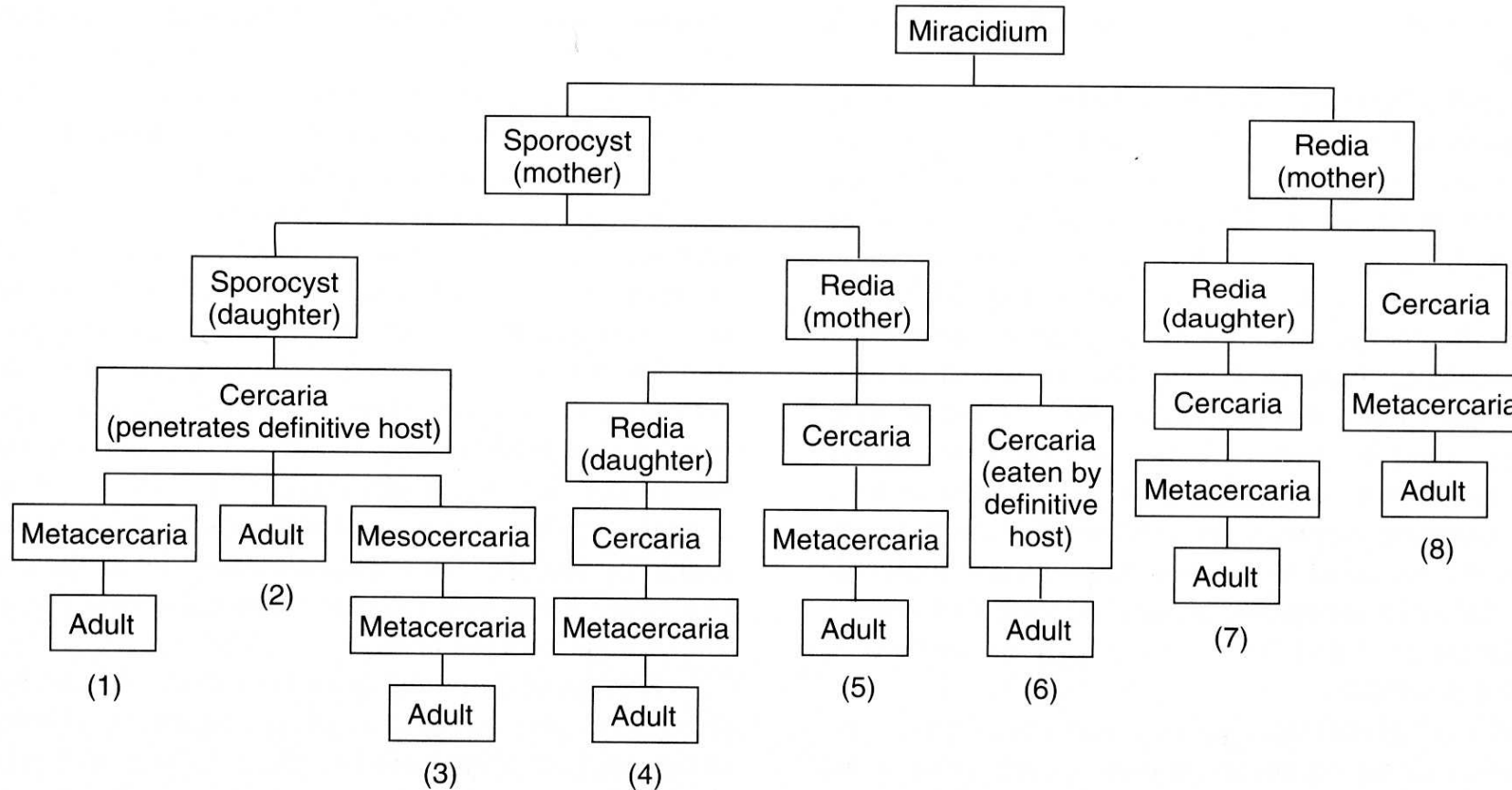
Typologie životních cyklů parazitů

- Pouze jeden hostitel bez asexuálního množení a vnitřní akumulace (**Monogenea**, **Trematoda** a mnoho **Nematodů** např. *Ascaris spp*, **Tasemnice** – *Hymenolepis nana* – autoinfekce, **Eugregarinida**).
- Životní cyklus bez sexuální reprodukce, ale, s asexuální multiplikací a vnitřní akumulací (**Améba**: *Entamoeba histolytica*)
- Životní cyklus s asexuálním a sexuálním rozmnožováním, ale bez změny hostitelů ale s vnitřní akumulací (**Kokcidie**: *Eimeria spp*; *Isospora spp*)
- Životní cyklus s asexuálním a sexuálním rozmnožováním, ale bez změny hostitelů a bez vnitřní akumulace (**Hlístice**: *Strongyloides westeri*, *S. stercoralis*, *Rhabditis spp*)
- Paraziti se sexuální fází (ŽC) v jednom hostiteli (DH) a larválním vývojem ale bez asexuálního množení a bez akumulace v mezihostiteli (Mz); (**Tasemnice**: *T. solium*, *T. saginata*, *Dypidium caninum*, **Hlístice**: *Dracunculus medinensis*, *Wuchereria bancrofti*, většina **vrtejšů**)
- Asexuální reprodukce s vnitřní akumulací, ale bez sexuální fáze a vnějšího stádia (**Flagelata**: *Trypanosomidae*, **Apicomplexa**: *Piroplasmidae*)
- Životní cyklus s dvojí změnou hostitele, ale bez akumulace (**Acanthocephala**: *Corynosoma stramosum*)
- Životní cyklus mající jednoho hostitele, ale bez vnitřní akumulace (**Tasemnice**: *T. crasiceps*, *Mesocystoides corti*, *Echinococcus granulosus*, **Motolice**: *Fasciola hepatica*)
- Životní cyklus se třemi hostiteli (**Motolice**: *Paragonimus westermani*)
- Životní cyklus se čtyřmi hostiteli (**Motolice**: *Alaria alata*)

Životní a vývojové cykly motolic

Typy vývojových cyklů motolic

- (1) *Diplostomum flexicaudum* (Cort and Brooks 1928)
- (2) *Trichobilharzia physellae* (Talbot 1936)
- (3) *Alaria mustelae* Bosma 1931
- (4) *Fasciola hepatica* Linnaeus 1758
- (5) *Metorchis conjunctus* (Cobbold 1860)
- (6) *Proterometra dickermani* Anderson 1962
- (7) *Stichorchis subtriquetrus* (Rudolphi 1814)
- (8) *Caecicola parvulus* Marshall and Gilbert 1905

Děkuji za pozornost !

